ESTUDIS

JOSEP M. MARTÍ i BONET
Al voltant dels orígens de la parròquia de Santa Maria de Mataró

MIQUEL CRUSAFONT i SABATER
JOSEP ROVIRA i PUIG
Monedes eclesiàstiques d'ús interior de Santa Maria de Mataró: les pellofes o ploms

JOAQUIM LLOVET
Dos impresos singulars d'impremta Abadal de durant la guerra napoleònica

DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/93

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, febrer 2009

FULLS/93

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, febrer 2009

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

AL VOLTANT DELS ORÍGENS
DE LA PARRÒQUIA DE
SANTA MARIA DE MATARÓ
Josep M. Martí i Bonet 7

MONEDES ECLESIÀSTIQUES
D'ÚS INTERIOR DE SANTA MARIA
DE MATARÓ: LES PELLOFES O PLOMS
Miquel Crusafont i Sabater
Josep Rovira i Puig 27

DOS IMPRESOS SINGULARS
D'IMPREMTA ABADAL DE DURANT
LA GUERRA NAPOLEÒNICA
Joaquim Llovet 32

- **DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA** 35
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 39

Portada: Pellofa de Santa Maria de Mataró.
Museu Arxiu de Santa Maria.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Manel Salicrú i Puig

Consell de redacció: Rafel Soler i Fonrodona
Manel Salicrú i Puig
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal d'Acció Cultural

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

Amb el suport de

INSTITUT RAMON MUNTANER

EDITORIAL

ACTUACIONS AL CONJUNT DELS DOLORS

El passat mes de desembre, es van iniciar els treballs de renovació de l'antiga instal·lació elèctrica del conjunt dels Dolors.

Són la primera part dels treballs inclosos en el conveni signat entre el Museu Arxiu de Santa Maria i l'Institut Municipal d'Acció Cultural per a la nova il·luminació i sonorització de tot el conjunt per tal de millorar la seva musealització, a base d'introduir un mòdul d'informació a l'entrada de la capella i un audiovisual en el recinte del Museu Arxiu.

El conveni preveia també la remodelació de les seccions del Museu, que ja es va executar i inaugurar el maig del passat 2008.

Això a part, el Museu Arxiu de Santa Maria ha programat per a aquest any 2009 dues altres actuacions al conjunt dels Dolors.

La primera consistirà en la rehabilitació de la cripta, per a la qual va sol·licitar i ha obtingut subvenció de la Direcció General del Patrimoni Cultural. Els treballs començaran ben aviat.

La segona serà la restauració de la lauda sepulcral del segle V, que incorpora un motiu cristià, el crismó, utilitzat com a emblema del Museu Arxiu, trobada en la necròpoli excavada per Marià Ribas l'any 1958 davant de la façana principal de Santa Maria. La lauda és el primer testimoni cristià de Mataró, i una de les peces importants que el Museu Arxiu conserva.

La renovació del conjunt i la rehabilitació de la cripta, amb exposició del material arqueològic propi del museu, seran el punt final dels actes commemoratius del mil·lenari del primer document que esmenta la parròquia de Santa Maria, organitzats pel Museu Arxiu.

ACTUALITAT

EXPOSICIÓ «SANTA MARIA. MIL ANYS D'HISTÒRIA I CENT ANYS DE FOTOGRAFIA»

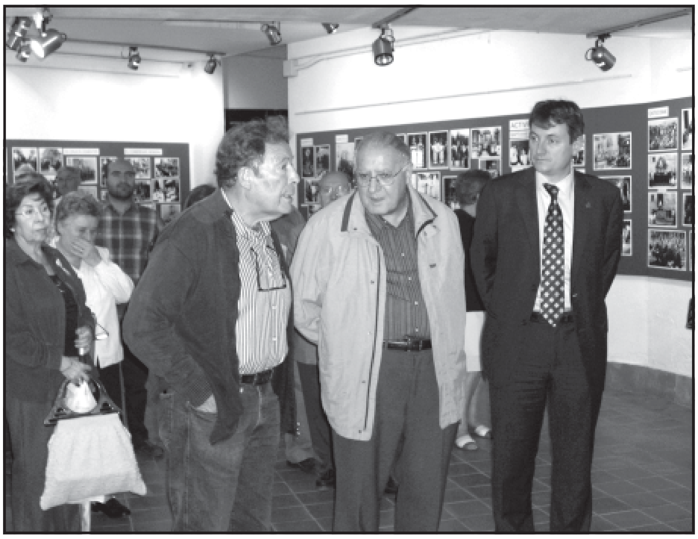

Inauguració de l'exposició. Foto Joan Castellà.

L'exposició, plantejada amb fotografies conservades a l'Arxiu d'Imatges del Museu Arxiu, documentava la història de la parròquia i de la basílica de Santa Maria durant el segle XX.

En una primera part, explicava la transformació del conjunt de la basílica, des del 1890, data aproximada de les primeres fotografies, fins al moment actual, il·lustrant la gran renovació dels anys vint, la destrucció del 1936, la reconstrucció posterior al 1939 i les darreres restauracions.

Després, la segona part, mostrava els actes populars i litúrgics del calendari festiu de la parròquia, els Tres Tombs, el Diumenge de Rams, la Setmana Santa, el Corpus, les festes de les Santes, incidint també en actes puntuals, com la Santa Missió.

La tercera part, es referia a l'administració dels sagraments.

I la quarta, la darrera, presentava imatges dels rectors i preveres de Santa Maria.

El muntatge de l'exposició anà a càrrec de Lluís Adan, Joan Castellà i Josep Rovira. També hi participaren Aureli Rugama i Manel Salicrú.

S'inaugurà el divendres 24 d'abril de 2008, i restarà oberta fins a la fi de l'actual mes de gener de 2009.

CICLE DE CONFERÈNCIES COMMEMORATIVES DEL MIL·LENARI DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA

El Museu Arxiu de Santa Maria les va programar per incidir en la problemàtica de Catalunya i el Maresme a l'entorn de l'any 1000, època del document que justifica el mil·lenari.

En la primera, el dijous 22 de maig, Xavier Alarcón i Campdepadrós parlà dels «Documents anteriors a l'any 1000 de la part del Maresme inclosa al comtat i al bisbat de Barcelona», resum dels dos articles ja publicats als nostres *Fulls*.

El dijous dia 29 de maig, el doctor Josep M. Salrach i Marés, catedràtic d'història medieval de la Universitat Pompeu Fabra, va tractar de la

Conferència de Xavier Alarcón i Campdepadrós.
Fotografia Joan Castellà (MASMM).

Conferència del doctor Josep M. Salrach i Marés.
Fotografia Joan Castellà (MASMM).

Conferència del doctor Josep M. Martí i Bonet.
Fotografia Joan Castellà (MASMM).

«Catalunya de l'any 1000», introduint la interessant problemàtica de la Catalunya del moment. La conferència serà publicada properament als *Fulls* del Museu Arxiu.

I el dijous dia 5 de juny, el doctor Josep M. Martí i Bonet, director de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, parlà de «L'origen de les parròquies». El text de la conferència ve transcrit en aquest número dels *Fulls*.

CICLE DE CONFERÈNCIES «SANTA MARIA SEGLE XX»

Coincidint amb l'exposició «Santa Maria, mil anys d'història i cent anys de fotografia», el Museu Arxiu programà un cicle de tres conferències per explicar l'activitat desenvolupada per la parròquia durant una bona part del passat segle.

En la primera, el dijous dia 6 de novembre, Rafael Soler i Fonrodona parlà dels seus «Records de Santa Maria d'abans de la guerra».

La segona, el dijous dia 13 de novembre, anà a càrrec de Carme Solà i Montserrat, que tractà de «Santa Maria, anys quaranta i cinquanta», resumint els seus records familiars i personals.

I el dijous dia 20 de novembre, Jordi Buscà i Colell explicà la seva visió de Santa Maria en la darrera de les conferències, «Records i anecdotari de Santa Maria», referint i comentant fets i actuacions que són al seu record.

La primera de les conferències ja ha estat publicada als nostres *Fulls*. Les altres dues, ho seran properament.

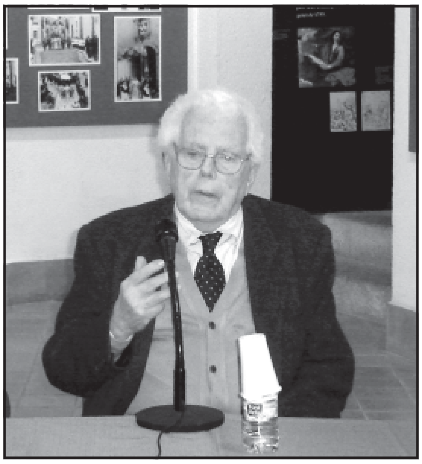

Conferència de Rafael Soler i Fonrodona.
Fotografia Marta Teixidó (MASMM).

Conferència de Carme Solà i Montserrat.
Fotografia Joan Castellà (MASMM).

Conferència de Jordi Buscà i Colell.
Fotografia Joan Castellà (MASMM).

JOAQUIM LLOVET, PREMI ILURO 2008

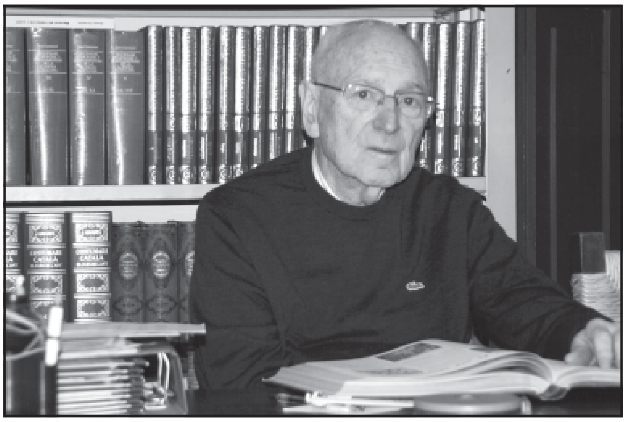

Fotografia Nicolau Guanyabens (MASMM).

El jurat qualificador del Premi Iluro, de monografia històrica, instituït per Caixa Laietana de Mataró, en la convocatòria de l'any 2008, atorgà el premi a Joaquim Llovet, col·laborador del nostre Museu Arxiu, pel treball *Els viatges del capità Moreu (entre la dominació napoleònica i la insurgència mexicana. 1808-1815)*.

Amb molta satisfacció, en deixem constància.

XXV SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Tingué lloc el passat dia 29 de novembre de 2008. Es presentaren les següents comunicacions:

«El naixement de Convergència Socialista de Catalunya a Mataró (1974)», de Josep Puig i Pla.

«Les Santes al mar. Els elements d'un esdeveniment participat. De la campanya pro-plom a la garbinada», de Nicolau Guanyabens i Calvet.

«La dona treballadora durant la postguerra a Mataró», de Margarida Colomer i Rovira.

«La repressió al Mataronès: Cabrils, Cabrera i Òrrius (1936-1939), de Jordi Amat i Teixidó.

«Els búnquers de la platja de la Musclera (Arenys de Mar)», de Grup Búnquers Arenys.

«La creació d'una delegació de l'organització patriòtica *Nosaltres Sols* a Mataró», d'Agustí Barrera i Puigví.

«Visita del rei Amadeu (un autèntic "buñuelo"?)», d'Antoni Martí i Coll.

«Gènesi de la primera escola pública de nenes de Mataró al segle XIX», de Montserrat Gurrera i Lluch.

«Manel Comas i Font (1800-1884). Un comerciant mataroní que féu les amèriques», d'Enric Subiñà Coll.

«Referències sobre Elisabet Cristina de Brunswick-Wolfenbüttel en el tres-cents aniversari de la seva estada a Mataró», d'Alexis Serrano Méndez.

«Les característiques de la immigració francesa al camp, a la ciutat i a la costa», de M. Alexandra Capdevila Muntadas.

«Notes sobre els retaules de l'església parroquial de Sant Andreu d'Òrrius», de Josep M. Roqué i Margenat.

«1514: Lledons contra Garaus... i molts més!», de Benet Oliva i Ricós.

«Aportacions a l'estudi del retrat romà d'*Iluro* i el seu *territorium*», de Joan Francesc Clariana Roig.

«Els límits de la *civitas* d'*Iluro*. Estat de la qüestió», de Joan Bonamusa i Roure.

Presentació de M. Alexandra Capdevila.
Foto Joan Castellà (MASMM).

«Les darreres intervencions arqueològiques a Premià de Mar (2004-2007)», de Ramon Coll i Monteagudo.

«El llarg periple d'un objecte prehistòric. Estudi i contextualització de la destral de la Murtrera de Teià (Maresme)», de Robert Lleonart i Casadevall, Daniel Diví i Salvanyà i Imma Bassols i Fernández.

Com ja és habitual, amb la col·laboració de l'Institut Municipal d'Acció Cultural, coincidint amb la celebració de la *XXVI Sessió d'Estudis Mataronins*, el mes de novembre vinent s'editaran les ponències d'aquesta Sessió.

Presentació de Benet Oliva i Ricós.
Foto Joan Castellà (MASMM).

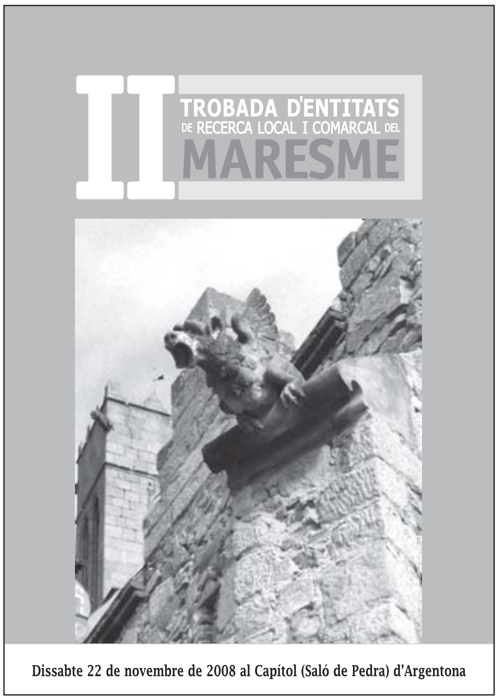

SEGONA TROBADA D'ENTITATS DE RECERCA LOCAL I COMARCAL DEL MARESME

Organitzada per diverses institucions i associacions, entre les quals el Museu Arxiu de Santa Maria, tingué lloc al Capítol o Sala de Pedra de la Casa de la Vila d'Argentona, el passat dissabte 22 de novembre.

Hi varen participar la pràctica totalitat de les entitats de recerca del Maresme, que presentaren ponències de contingut divers, coincidint totes elles en la necessitat de salvaguardar, protegir i mantenir el patrimoni cultural de la comarca.

A la vegada, es va lliurar als assistents un exemplar de l'edició que inclou les ponències de la primera trobada (17 novembre 2007).

PETICIÓ DE DECLARACIÓ DE BÉ CULTURAL D'INTERÈS NACIONAL PER AL MONESTIR DE ROCA-ROSSA, TERME DE TORDERA

El passat mes de desembre, el Museu Arxiu de Santa Maria s'adherí a la petició de Bé Cultural d'Interès Nacional per al monestir de Roca-rossa, terme de Tordera, petició formulada pel Cercle d'Història de Tordera.

El monestir és l'antiga canònica agustiniana de Santa Maria de Roca-rossa, documentat el 1145, que va perdurar fins al 1540. Després, passà a la diòcesi i capítol de Solsona.

És un conjunt medieval de transició del romànic al gòtic, actualment molt degradat, format per l'església, coberta amb volta de pedra, i restes de muralles, dependències dels canonges i una masoveria del segle XVIII.

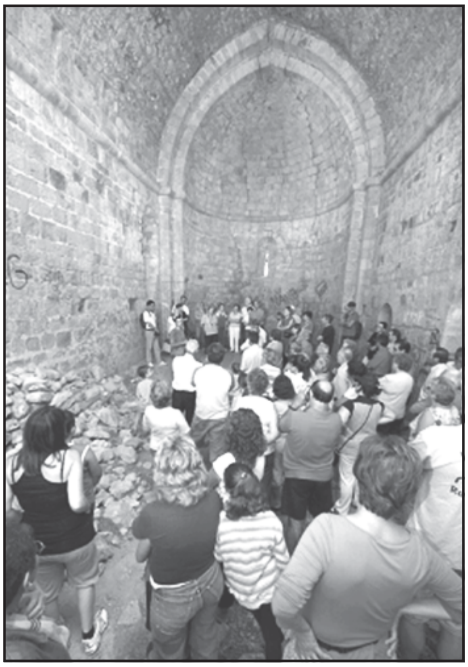

Interior del monestir de Roca-rossa.

SUBVENCIÓ PER A LA REHABILITACIÓ DE LA CRIPTA DELS DOLORS

Prèvia sol·licitud del Museu Arxiu de Santa Maria, la Direcció General del Patrimoni Cultural, amb data 10 de novembre de 2008, ha concedit una subvenció, per un import de 14.134.00 euros per a la rehabilitació de la cripta dels Dolors.

Els treballs que s'ha previst de fer consisteixen en la renovació total de les parets, amb supressió d'algunes reparacions fetes amb guix, i la resolució de les humitats existents.

És previst que la rehabilitació no modifiqui la imatge, ni la decoració tradicional de l'espai. Haurà d'estar enllestida abans del 31 d'octubre d'aquest any.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

Hem d'agrair a la senyora Maria Rosa Soler i Surinyach, la donació d'un conjunt de medalles i petits crucifixos i un exemplar d'imprès de l'any 1814, d'Impremta Abadal de Mataró, que informa de l'armistici signat a París entre els comissionats dels exèrcits de França i Espanya, final de la guerra napoleònica.

ESTUDIS

Dintre del cicle de conferències commemoratives del mil·lenari del primer document que esmenta la parròquia de Santa Maria, el dijous dia 5 de juny de 2008, el doctor Josep M. Martí i Bonet, arxiver diocesà de Barcelona, parlà de l'origen de les parròquies i es referí, concretament, a la parròquia de Santa Maria.

Transcrivim, tot seguit, el text de la conferència.

AL VOLTANT DELS ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

A TALL D'INTRODUCCIÓ

Mataró és una ciutat a la qual bull la sang, en la qual batega la seva història. En ella, tot és superlatiu. La *Iluro* ja existent un segle abans de Crist, els testimonis del cristianisme en època romana, el castell o torre de Mata, la parròquia mil·lenària de Santa Maria, la comunitat de beneficiats, les obres assistencials benèfiques, l'obertura vers Amèrica, la industrialització, el tren (més que centenari), el Centre Catòlic, l'Ateneu, els Museus, les santes Juliana i Semproniana, el Dr. Samsó... Com deia, tot és superlatiu a Mataró. Més encara, crec que la ciutat de Mataró és una ciutat paradigmàtica de Catalunya: la síntesi de la història catalana. Coneixent-la, hom pot deduir la rica història, les arrels i la vida, de tot el Principat. Podríem dir que és un nucli fonamental, en el qual ressona i s'expandeix gran part de la vida i la història de Catalunya, com ho és Barcelona, però, a Mataró, amb uns límits més humans i entenedors.

ABANS DE L'ANY 1008

Hi havia una comunitat cristiana a Mataró?

Parlar de la parròquia primitiva de Mataró equival a traslladar-nos a l'«alta» època medieval. Tanmateix, en el cas de Mataró, no podem deixar de banda la història del cristianisme en els seus primers segles d'existència, ja que, com tothom sap, hi ha dues coses essencials per al nostre estudi: en primer lloc, l'existència d'una *civitas* o *municipium*, *Iluro*, dins l'imperi romà. I també cal reconèixer l'expansió del cristianisme a finals del primer segle per totes les ciutats romanes, i, per tant, podem suposar amb fonament que va arribar fins a la mateixa *Iluro* romana, i a altres ciutats, com Barcino, Betulo i, per suposat, Tàrraco. En totes aquestes ciutats –i, per tant, molt possiblement a *Iluro*– tingueren ja de vell antuvi petits grups de cristians. En el marc d'aquesta hipòtesi de l'existència del cristianisme, ens preguntem com eren aquests primers cristians, com s'organitzaven i quins ministeris exercien els «servidors» (bisbes, preveres, diaques i diaconesses...).

Els ministeris en l'església primitiva

Començant amb els ministeris, seria bo fer abans unes consideracions prèvies fonamentades en les fonts, ja siguin bíbliques o les externes a la sagrada escriptura, com serien les cartes de Climent romà (88-†97), el llibre de la Didajé o doctrina dels dotze apòstols (anys 90-100), la carta anònima del pseudo-Bernabé (anys 90-110), Ignasi d'Antioquia (anys 110-†117), Policarp d'Esmirna (110-117, †155), Papies d'Hieràpolis de Frígia (anys 125-†130), Justí (anys 150-†163) i l'autor anònim del Pastor Hermes, germà del papa Pius I (anys 140-155).

Cal observar que aquestes consideracions prèvies abracen el període entre els anys 33 i 150. Òbviament, que en totes les fonts que hem esmentat no trobem citada la nostra *Iluro* –sí trobem Tàrraco–, tanmateix, les conclusions que se'n deriven es poden aplicar –almenys aquesta és la nostra opinió– a la possible comunitat de cristians dels segles I i II. D'altra banda, és l'únic sistema que obre la interpretació –ben legítima– per esbrinar com eren aquells cristians, homes i dones, que es distingien dels que vivien als «pagi» dependents dels municipis, formant els *territoria* de les *civitates*.

Hem de tenir en compte que la *civitas* i el *municipium* romà eren sinònims. També hem de saber que, en ser els homes del camp els últims a rebre el cristianisme, foren denominats «no cristians» o «pagani».

Jesús volgué que la seva obra, l'Església, fos continuada pel que nosaltres anomenem «ministeris». En pocs anys, el cristianisme es va estendre a tots els extrems del món conegut, i s'arrelà mercès als ministeris. El seu concepte i els continguts han estat molt discutits entre els catòlics i protestants. Però avui dia, gràcies a l'ecumenisme, podem –coincidint les diverses confessions cristianes– presentar el següent esquema: 1/ Època de la comunitat «primitiva» de Jerusalem (30-43); 2/ Època apostòlica (43-65); 3/ Època dels evangelitzadors i pastors (65-95); i 4/ Època dels Pares Apostòlics (95 al 150).

Època de la comunitat cristiana primitiva de Jerusalem (30-43)

En els *Fets dels Apòstols*, se'ns diu que els cristians donen amb il·lusió testimoni de la resurrecció i estan units en la pregària i en la caritat, tant en l'exterior com en l'interior. Però no hi manquen persecucions ni dificultats d'organització. Vegi's, per exemple, *Fets dels Apòstols* 1, 15-26 i 6, 1-6.

Jesús instituí els *dodeka*, els «dotze». El «Col·legi dels dotze» fou creat per Jesucrist per jutjar les dotze tribus d'Israel (*Mt 19*, 48). O sigui, segons Jesucrist, la seva església, –la nova Israel– seria regida pels «12» que seurien en dotze trons. Aquests dotze estaran presidits per Pere, el primer en aquest col·legi que aviat fou mutilat, ja que un dels seus membres, Judes, es va suïcidar. Calia completar de nou el número: els *dodeka*. L'elecció té una base democràtica: la mateixa comunitat escull els seus candidats, però la darrera paraula serà la de Déu, manifestada en la sort. I, així, aquesta recau sobre Maties. La tasca fonamental dels *dodeka* és proclamar als «varons d'Israel» (*Fets 2*, 22; 3, 12; 5, 35) la Resurrecció de Jesús (*Fets 1*, 22).

La predicació dels dotze va tenir un gran èxit, però, al mateix temps, va donar origen a un nou problema: «En créixer el nombre de deixebles, els de llengua grega es queixaren als de llengua hebrea, car aquests es cuidaven només de les seves vídues» (*Fets 6*, 1). Es determinà que s'instituís un nou col·legi, dels «7», que s'organitzaria per predicar la «Bona Nova» als hel·lènics i també per tenir cura de llurs vídues.

Esteve, el líder dels «set», predicava amb tant de vigor i eficàcia que fou detingut i executat. La persecució s'estendrà tot seguit als «dotze». El rei Herodes fa matar sant Jaume, germà de Joan, i fa detenir Pere (*Fets 12*, 2-3). Els «dotze» també s'han de dispersar (*Fets 12*, 17). Amb tot això, sorgirà un problema: per què no s'elegeix el successor de sant Jaume? Molt probablement, a causa de les persecucions i la successiva dispersió dels «dotze». Aquests predicaven àdhuc als pagans, de forma que molts d'ells es convertiren. Per això, es perd el símbol dels dotze i de les dotze tribus de la nova Israel; calia una nova organització que s'adaptés a les circumstàncies i que fos fidel a la idea de Jesucrist. Els «dotze» ja no es poden reunir per elegir un nou successor de sant Jaume, perquè a Jerusalem eren perseguits.

Època apostòlica (43-65)

Els «dotze» van veure que era providencial que la persecució els impel·lís fora d'Israel, ja que Jesús els havia manat que anessin arreu del món a predicar l'evangeli. Així es convertiren en *apòstols*, en *enviats*, és a dir, en missioners. Aquesta idea o, millor dit, posar en pràctica el manament de Jesús, molt probablement sorgiria de la comunitat d'Antioquia. En aquesta ciutat, per primera vegada, ultra denominar-se «cristians», s'anuncià l'evangeli als grecs. I aquí, per primera vegada també, foren enviats oficialment missioners o apòstols a predicar a d'altres ciutats de la Mediterrània (*Fets 13*, 1-3). Sobresortiren dos apòstols provinents d'aquesta dinàmica comunitat d'Antioquia: Pau (Saule) i Bernabé. Pau recordà a la nova comunitat de Corint com estava organitzada la comunitat d'Antioquia: «Déu, en primer lloc, ha establert uns apòstols; en segon lloc, uns profetes; i en tercer lloc, mestres» (*Cor 12*, 28). La mateixa organització (apòstols, profetes i mestres o doctors) es troba en la *Didakhé* –que és, com hem vist, una espècie de manual del *missioner* redactat entre els anys 70-90, probablement a Antioquia.

Arqueta de Sant Cugat, segle XIV.
Museu Diocesà de Barcelona.

Però no totes les comunitats cristianes d'aquesta època es regiren pel mateix esquema organitzatiu. Així Jerusalem, per exemple, seguia el model jueu. Al capdavant, hi ha un grup de preveres presidits per sant Jaume, «germà del Senyor». Els preveres vetllen col·legialment tant per l'ordre material (*Fets 11*, 29-30; Gal 2, 10), com pastoral (*Fets 15*). El mateix succeeix en les comunitats judeocristianes de Silícia i del sud d'Àsia Menor, on els apòstols (Judes i Sil·les) designaven preveres per a cada església (*Fets 14*, 23; 15, 22-35). Quan Pau es dirigeix a l'església de Filipos a Macedònia, s'adreça a aquells que són els encarregats o vigilants i servidors (*Episcopoi kai diaconoi*) de l'esmentada comunitat. Posteriorment, la *Didakhé* recomana que les comunitats elegeixin els *episcopoi* i diaques dignes del Senyor, que siguin homes pacífics, desinteressats, provats i amants de la veritat. «Ells podran exercir el ministeri de profetes i mestres» (*Didakhé* 15, 1).

Per tant, l'època apostòlica es caracteritza per una extraordinària difusió de les comunitats cristianes gràcies als apòstols, admetent-se una gran varietat d'estructures en les esglésies locals.

Època dels evangelitzadors i pastors (65-95)

Vers l'any 65, l'evangeli ja havia arribat als principals centres de la conca mediterrània: trobem comunitats importants de cristians a Roma, Corint, Efes, Antioquia, Jerusalem i, probablement, a Alexandria. Aquesta nova època es caracteritza per l'intent de consolidació i pel desig d'unitat de les diverses comunitats, ja manifestat per Jesús. Serà l'època dels denominats «evangelitzadors i pastors» (*Ef 4*, 11).

Els escrits d'aquesta època insistiran molt que s'ha de cuidar el ramat. O sigui, els *episcopoi*, nomenats pel mateix Esperit Sant, procuraran ésser bons pastors de l'Església de Déu (*Fets 20*, 28). Aquests, afirma Pere, no tiranitzaran el ramat, sinó que seran el model de totes les ovelles (*1 Pet 15*, 2). No succeïa així en algunes comunitats; sant Pere afirma: «Ja sé que després de la meva partença es mesclaran entre vosaltres llops rapaços que no planyeran el ramat» (*Fets 20*, 29-31). Aquestes advertències signifiquen que l'Església d'aquesta època ja va passar moments de dolorosa experiència, motivada per la mala conducta d'alguns pastors indignes.

Les cartes apostòliques de Titus i Timoteu ens exposen unes normatives clares respecte a l'ordre a seguir en l'organització de les comunitats. «La meva intenció –afirma l'autor de la carta a Titus– en deixar Creta fou que acabessis d'organitzar el que mancava i que nomenessis preveres a cadascuna de les ciutats. Aquests tindran les següents qualitats...» (*Tit 1,* 5-6).

De tot això, es pot deduir que al front de cada comunitat hi ha un grup de preveres que asseguren la presidència i que es dediquen a predicar i ensenyar (*1 Tim 5*, 17). Aquests han de ser hàbils per ensenyar (*1 Tim 3*, 2), i cal que siguin bons pares de família, ja que «si un no sap governar a casa seva, com podrà tenir cura de l'Església o Assemblea de Déu?» (*1 Tim 3*, 5).

Els preveres tenien per sobre d'ells el bisbe (*episcopos*). Però cal advertir que algunes vegades s'empren com a sinònims els dos termes, prevere i bisbe.

La comunitat d'Efes disposava també de diaques, que tenien una funció itinerant. Sortien dels grans centres i anaven a evangelitzar els llocs rurals (vegeu *1 Tim 3*, 8-13; 2 *Tim 4*, 5 i Felip de Cesarea, *Fets* 21, 8). Probablement, també hi havia dones (o diaconesses).

En aquesta època, doncs, es constata la presència de bisbes, preveres, diaques, diaconesses, evangelitzadors i pastors. Tots ells, amb una tasca concreta però poc definida per a nosaltres. El que es veu és que no es miren tant les atribucions jurídiques, com que siguin autèntics animadors de les comunitats locals i que assegurin la unitat i fidelitat al gran mestre Jesús.

Època dels Pares Apostòlics (95-150)

La tradició ens ha conservat diversos escrits de finals del segle I i de principis del segle II, dels quals ja hem fet esment. Dos documents procedeixen de Roma: les cartes de Climent de Roma als corintis i el *Pastor* d'Hermes. Els altres documents procedeixen de l'Àsia Menor: la carta de sant Ignasi d'Antioquia i la de Policarp.

A Corint, segons es pot deduir de la carta del papa Climent, alguns dels seus membres es van aixecar contra els preveres. Tots desitgen que el bisbe de Roma sigui l'àrbitre d'aquesta revolta per trobar una solució eficaç. Climent afirma que, en no haver comès aquests preveres cap falta greu, caldrà que no siguin excomunicats ni suspesos de llurs ministeris. Per això, la comunitat de Corint continuarà obeint-los. Això vol dir que el presbiterat es considera vitalici i que no es pot treure d'aquest càrrec qui no hagi comès cap falta greu. Així ho veiem en el lamentable cas del prevere Valent, que, en haver malversat diners de la comunitat, fou destituït del seu càrrec (vegi's *carta de Policarp a la comunitat de Filipos*).

Hi ha una coincidència: després de la mort dels apòstols, s'insisteix més en el ministeri pastoral (fidelitat doctrinal o continuació de les doctrines del Senyor i els seus apòstols) que no en el ministeri de la paraula. Aquesta, cal dir que ja estava conclosa amb els apòstols i en l'època que podríem denominar profètica. Per això, ja es determina quins són els llibres canònics. La paraula divina queda fixada després de la mort dels apòstols i s'insisteix més en el pastoreig i en la unitat.

Sant Ignasi d'Antioquia, en les seves cartes a l'Àsia Menor, ens diu que cal salvaguardar per sobre de tot la unitat de les comunitats, i per això cal que tots els membres obeeixin un sol cap, el bisbe: «El qui així no ho faci, està al servei del diable». El bisbe està rodejat d'un consell de preveres. Els diaques estan directament vinculats al bisbe, el qual els encomana diverses missions itinerants. Els diaques serveixen de llaç d'unió entre les esglésies i participen del ministeri de la Paraula de Déu (*sant Ignasi a l'església de Filadèlfia 11*, 1).

Com a conclusió, podem dir que no ens ha d'estranyar que hi hagi diversos ministeris en l'Església primitiva: els dotze, els mestres, els preveres, els vigilants (*episcopoi*), els diaques... Adaptant-se a cadascuna de les èpoques que hem assenyalat. Però les missions queden ben clares, i cadascun d'ells participa d'una manera concreta: missió de servir, d'unitat de la paraula, de presidir, de governar l'Església. L'autoritat es considera com un servei a la comunitat. Així ho afirma el mateix Crist i els apòstols: «Els pastors no han de tiranitzar el ramat, estan al seu servei».

Després d'una atenta lectura de les esmentades fonts, cal remarcar que l'autoritat en l'Església primitiva és un servei; un servei a la paraula de Déu i a la comunitat reunida per l'Esperit Sant.

Iluro tenia bisbe?

Òbviament, que tots els ministeris no existiren en totes i cadascuna de les comunitats cristianes. Tanmateix, alguns d'aquests ministeris –com el bisbe, preveres, diaques i, probablement, diaconesses– eren fonamentals i, per tant, existiren a les ciutats de l'Imperi. L'actual conclusió no ens dóna motius suficients per excloure que la nostra *Iluro* cristiana primitiva no tingués bisbe. Si era ciutat el grup de cristians, d'ella estarien organitzats –o si voleu vertebrats– en el ministeri del bisbe. Per tant, molt probablement van existir bisbes a *Iluro*, malgrat que, com en la majoria de les ciutats, desconeixem els seus noms. L'organització primitiva de l'Església era ben clara, i ens l'explica un papa del segle V, Lleó I «el gran», en una carta enviada a Anastasi de Tessalònica (al voltant de l'any 450), on el bisbe de Roma, Lleó I, afirma taxativament que el seu peculiar ministeri vers tota l'Església és de dret diví, és a dir, que procedeix i es fonamenta en l'explícita voluntat de Jesucrist que el va instituir. Però, tot seguit assevera que, així mateix, el ministeri dels bisbes que es troben a cadascuna de les ciutats és igualment de dret diví; no ho són, en canvi, altres dignitats, com els patriarques, els metropolitans o els vicaris papals, que són de dret i institució eclesiàstiques.

L'Església es va acomodar a les estructures administratives i, àdhuc, militars, de l'Imperi. Sabem, per exemple, que en temps de l'emperador Dioclecià (finals del segle III) l'Imperi s'organitzava en províncies. També es determinava que cada província fos dividida, alhora, en diòcesis. I és així com aquella estructuració geogràfica fou adaptada per l'Església, que posà un bisbe al capdavant de cada diòcesi, a la ciutat o *municipium*. Si era capital de la província, el seu bisbe era el «metropolità» amb atribucions d'honors supraepiscopals i presidència per sobre dels altres prelats de la seva província. La figura, posteriorment, del bisbe metropolità –com és el cas del bisbe de Tàrraco– queda reforçada al concili de Nicea I (325), que s'inclinà a favor de la creació d'eparquies –seus metropolitanes– com una instància intermitja entre

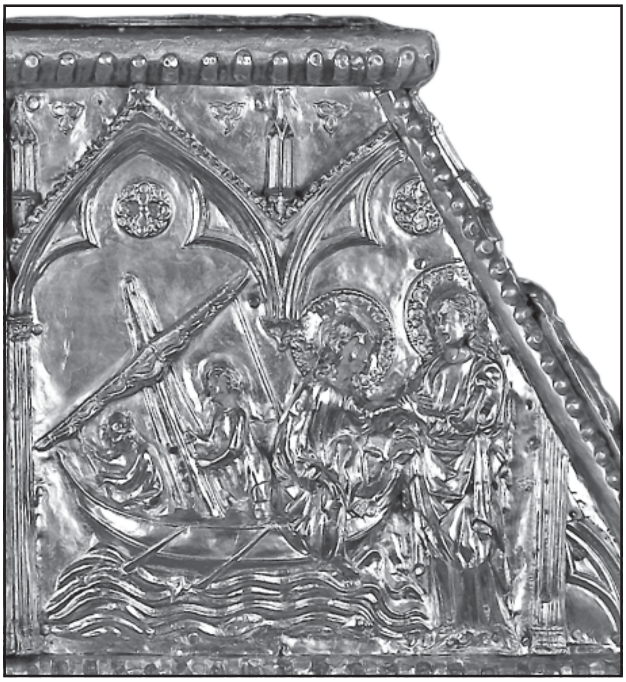

Arqueta de Sant Cugat. Plafó que representa l'arribada del sant a la riba del mar. Segle XIV. Museu Diocesà de Barcelona.

les esglésies locals i els patriarcals de Roma, Alexandria, Antioquia, Jerusalem i, després de Constantí, Constantinoble. No hi ha dubte que Tàrraco era una d'aquestes eparquies i que Bàrcino i, probablement, també *Iluro*, era el cap de territori de les *civitates* corresponents que es denominaven *territoria*. Llegint, doncs, aquestes fonts tan antigues i inqüestionables, afirmen una i altra vegada que els bisbes i els papes ho són de dret diví i, per tant, sempre existiran en l'Església; en canvi, els patriarques, vicariats papals i la divisió metropolitana són de dret eclesiàstic, és a dir, només procedeixen de la voluntat de l'Església i, per tant, poden ser variables i, àdhuc, es poden perdre. Així succeí en altres ministeris, com les diaconesses, els mestres, els profetes, doctors, i el ministeri d'interpretar les escriptures o de parlar diverses llengües. Eren ministeris que s'adequaven als temps i indrets de la divulgació de l'Evangeli.

Tots aquests temes, els hem comentat especialment en dos llibres, *Història de l'església antiga* (Barcelona 2001) i *Ègara - Terrassa, història primerenca fins l'alta edat mitjana de les dues esglésies diocesanes* (Terrassa-Barcelona 2004).

La comunitat cristiana d'*Iluro* i els sants Cugat, Juliana i Semproniana

D'altra banda, és ben cert que la tradició vincula Mataró amb les dues santes Juliana i Semproniana en l'evangelització del territori que avui denominem Maresme. Les dues santes ajudaren sant Cugat en l'evangelització de la contrada. Segons la iconografia que es presenta a l'arqueta de sant Cugat, custodiada al Museu Diocesà de Barcelona, es veu sant Cugat arribant a la riba del mar que s'interpreta com Mataró o Barcelona. En aquesta escena, es veuen santa Juliana i Semproniana. Una altra escena ens mostra el sant ja martiritzat a terra ferma, potser al que avui denominem Vallès.

L'etapa de l'evangelitzador Cugat que provenia de Cartago fou un èxit, ajudat –sempre seguint el relat de la tradició– per les santes de Mataró. El segon episodi al Vallès, tingué un resultat advers, car Cugat fou assassinat per confessar a Crist. El seu cos –segons ens diu l'episodi cisellat per l'orfebre romànic a la seva arqueta– fou enterrat per les dues col·laboradores del sant, és a dir, les mataronines Juliana i Semproniana.

De Cugat, cal dir que és un personatge totalment segur històricament parlant. L'historiador anomenat Padre Risco, escriu al volum dedicat a l'*España Sagrada*:

> «Després de rebutjar les notícies "incertes, dubtoses i inversemblants" sobre els catàlegs dels primers bisbes de Barcelona, serà oportú aportar aquells testimonis –que n'hi ha– certs, versemblants o probables de la presència del cristianisme en la diòcesi i ciutat de Barcelona. Aquella Barcelona que hem descrit, d'uns 3.000 habitants, muralles, fòrum, temple d'August i probable amfiteatre... la població de la qual estava distribuïda en quatre zones delimitades pels dos carrers principals, el decumanus i el cardus maximus. Ens podem preguntar: comptava amb un nucli de cristians?».

En el seu *Peristephanon*, Prudenci (versicle 33) escrivia l'any 398-400: «Barchinon claro Cucufate freta surget» («l'aclarida Barcelona s'aixecarà joiosa amb Cugat»).[1]

Segons la tradició local escrita –de finals del segle VI o inicis del VII– sant Cugat, juntament amb sant Fèlix, vingueren a les terres hispàniques des de la ciutat de Scilitana, del nord de l'Àfrica.[2] Sant Cugat anà al *Castrum Octavianum* i a Bàrcino, i sant Fèlix a Girona.[3] Durant la segona meitat del segle VII, foren elaborades unes actes llegendàries que serviren per redactar, a l'ensems, els textos de la litúrgia visigòtica, *Missa* i *Himne*. Això féu que unes actes més primitives del martiri de sant Cugat fossin oblidades.

Segons el doctor Àngel Fàbrega, sembla probable que el martiri hagués tingut lloc a les muralles de Barcelona, a la part oriental, on hi havia l'església de Sant Cugat del Rec, destruïda durant la Guerra Civil del 1936-39. Les relíquies del sant havien estat traslladades de Sant Cugat del Vallès, per causa de la desamortització del 1835, a l'esmentada parròquia de Sant Cugat del Rec, i durant la Guerra Civil es pogueren salvar. En aquesta parròquia romangueren fins al 1989, i amb motiu de l'exposició *Millenum*, celebrada a la Pia Almoina, Museu Diocesà, s'exposà la valuosa arca gòtica de sant Cugat, això sí, sense les relíquies, que romangueren a la parròquia. L'any 2001 l'esmentada parròquia fou suprimida i les relíquies es traslladaren a la cripta de Santa Maria del Mar, on encara avui es veneren. L'arca pot contemplar-se al Museu Diocesà, Pia Almoina.[4] D'altra banda, Mataró conserva la tradició de les santes Juliana i Semproniana, i la seva basílica esclata amb cants de calorosos sentiments al bell mig de l'estiu, cada any, el dia 27 de juliol, durant la festa de les Santes.

El pare Risco aporta importants notícies sobre la vida i el martiri de sant Cugat, així com les notícies –llegendàries– de dues santes, Juliana i Semproniana.[5] Aquesta tradició procedeix de l'esmentada llegendària passió del segle VII, a la qual abans ja ens hem referit, segons la qual les dues santes, Juliana i Semproniana, reberen el martiri l'any 304 en el *Castrum Octavianum*, quan es traslladaren des de Mataró per enterrar el seu amic mestre i catequista sant Cugat, gràcies al qual, i a la seva prèdica, ambdues s'havien convertit al cristianisme.[6]

Per tot el que hem dit, creiem que no es pot dubtar de l'existència de sant Cugat i del seu martiri en la diòcesi de Barcelona. Cal veure la tradició de santa Juliana i santa Semproniana com una bonica poesia de la història vera o biografia de Sant Cugat.

Com vivien els cristians a les ciutats en els primers segles?

Resumint el que hem dit fins ara, cal afirmar que, de les afirmacions dels historiadors de l'Església del primer segle, es dedueix que l'evangeli havia arribat ja l'any 80 als principals centres del *Mare Nostrum* que, per altra part, és totalment comprovable que el cristianisme l'any 65 s'havia implantat a Roma, Corint, Efes, Antioquia, Jerusalem, Alexandria, i amb molta probabilitat a Tàrraco.[7] A finals del segle II diversos autors, entre els quals el propi Ireneu –bisbe de Lió (180-200)– suposen que l'Església catòlica universal estava estesa en la pràctica totalitat de les províncies romanes, les seves ciutats i els seus municipis. Del 259 són les actes de sant Fructuós, bisbe de Tarragona i els seus diaques, Auguri i Eulogi. Els grups cristians amb llurs esglésies –o assemblees de creients– es concentraven en les ciutats (com podrien ésser Bàrcino, *Iluro*, Betulo...) i no en les zones rurals –d'aquí la denominació de *pagani* o *pagus*– on el cristianisme entrà en època posterior. Bé es pot suposar que la *civitas* de Mataró (*Iluro*) era present amb les seves vil·les rurals del seu *territorium* i, àdhuc, amb un grup de cristians presidit per un bisbe, preveres i diaques, com qualsevol altra ciutat de la Mediterrània. Per què negar-li aquesta dignitat? Davant d'aquesta constatació històrica, és del tot probable que el cristianisme s'hagués introduït almenys al segle III en el *municipium* de Barcelona, el de Betulo, d'*Iluro* i, potser, d'Ègara, amb poblacions al voltant de les vies imperials i, bona prova d'això, –o signe que hi havia nuclis cristians– són els testimonis de diversos martiris (sant Cugat) i d'altres, alguns dels quals són molt probables, com santa Eulàlia i els tradicionals de santa Juliana i Semproniana d'Iluro, així com restes arqueològiques indiscutibles. No obstant això, el justificat interès dels historiadors a trobar documents, actes dels màrtirs locals i monuments d'aquests primers segles de cristianisme, pot obnubilar el gran impacte religiós i social que suposà la presència d'aquests primers cristians en ciutats com Mataró, que tenien consciència de ser «la salvació del món», portadors del gran missatge de redempció de Jesucrist ressuscitat, persona vivent i real entre ells, segons el que ells mateixos asseguraven.[8]

Una carta dirigida al tal Diognet dels anys 170-200 afirma textualment:

> «Ho diré breument: el que l'ànima és per al cos, això són els cristians en el món. L'ànima està espargida per tots els membres del cos; de cristians, n'hi ha arreu del món, a totes les ciutats. L'ànima viu en el cos, però no procedeix del cos; els cristians viuen en el món, però no són el món. [...] L'ànima està reclosa en el cos, però és ella la qui el manté unit; igualment els cristians estan detinguts en el món, com en una presó, però són ells els qui sostenen el món. L'ànima immortal habita una tenda mortal; igualment els cristians viuen de pas en uns estatges corruptibles mentre esperen la incorrupció en el cel [...] Els cristians, castigats de mort cada dia, es multipliquen més i més. [...] Els cristians no són pas distints dels altres homes ni per la terra ni per la parla ni pels costums. No habiten ciutats que siguin només d'ells, no parlen un llenguatge estrany ni menen la seva vida particularment, allunyats de tothom. És ben veritat que aquesta

Arqueta de Sant Cugat. Plafó que representa sant Cugat pres, batejant un carceller. Segle XIV. Museu Diocesà de Barcelona.

doctrina no és invenció d'ells com a fruit del talent i de l'especulació d'uns homes estudiosos, ni professen tampoc, com fan els altres, una filosofia humana. Perquè viuen en ciutats gregues o bàrbares, segons la sort que ha correspost a cadascú, i s'adapten al vestit, al menjar, als hàbits, i als costums de cada país. [...] Viuen a les seves pàtries, però com si fossin forasters. Participen en totes les activitats dels bons ciutadans i accepten totes les càrregues, però com si fossin pelegrins. Tota terra estranya és pàtria per a ells, i tota pàtria els és terra estranya. Es casen com tothom, com tothom engendren fills, però no exposen els nascuts. La taula els és comuna, però no el llit.»[9]

«Hi ha cristians per tot el món i a totes les ciutats» afirma l'esmentat autor de la carta dirigida a Diognet, escrita a finals del segle II com hem dit. D'això es pot deduir que almenys en el segle III el cristianisme es difongué en les ciutats d'Hispània que no era una zona secundària de l'imperi romà: recordem que alguns emperadors procedien d'Hispània i també podríem adduir els innombrables testimonis escrits i arqueològics romans trobats per tota la geografia hispànica. Més encara, seguint la frase contundent d'Innocenci I en la seva carta del 416 enviada a Decenci, bisbe de Gubbio a Itàlia, que resumeix el pensament de molts sants pares: «hom por afirmar que cap apòstol no ha propagat l'evangeli a occident tret de Pere i Pau –el seu company indivisible– fundadors de l'Església romana». Aquesta mateixa convicció persisteix fins al segle X quan els bisbes de la tarraconense –entre els quals el de Barcelona– reiteren «que el cristianisme de les seves esglésies no té altre origen que el procedent de la missió apostòlica impulsada des de Roma i no des de Compostel·la, on, si bé és cert que en aquesta localitat es conserva el cos de sant Jaume –afirmen–, no obstant això, el seu apostolat (el de Sant Jaume) cal considerar-lo nul, ja que mai predicà a Hispània».[10]

Òbviament, el que hem dit correspon a les ciutats romanes i no tant als *pagi* (o poblacions internes rurals); tanmateix, en els llocs on passaven les vies romanes –com la *Via Augusta* i *Aurelia*– i en les *civitates* d'Hispània, com *Iluro*, es poden aplicar les conclusions generals del poblament romà. Mataró és típicament de tradició romana i llatina, per això, si es demostra que ja existia a principis de les invasions visigoda i franca, molt probablement hem de deduir que la parròquia (no la *civitas*) de Santa Maria de Mataró potser és de l'època visigòtica i no anterior, car les parròquies, com veurem, no comencen a existir abans del segle V.

Tenim, doncs, poquíssimes notícies de la comunitat cristiana de Mataró en els segles V-X, tanmateix, podem deduir el següent: si Mataró (antiga *Iluro* o *civitas fracta*) era lloc de pas dels invasors alamans, sueus, alans, vàndals, visigots,...) significa que quedà pràcticament inexistent durant aquests segles i, per això, es denominava *civitas fracta*, tot i que en els esmentats segles s'edificaren castells i torres de defensa contra aquests invasors i, posteriorment, contra els sarraïns. En aquesta època –o almenys abans de l'arribada dels carolingis– s'edificaren el castell de Burriac i la torre defensiva, pràcticament un castell, de Mata, dels quals tantes notícies tenim al segle XI. Però caldrà esperar precisament aquest mateix segle XI per trobar el primer esment documental de Santa Maria de Mataró. Això no vol dir pas que abans no existís.

Com devia ser aquesta església abans del segle X? Això ho podem deduir indirectament de l'estudi que hem fet el passat octubre de 2007 i que porta per títol *La parròquia. Història, evolució i vida. Lliçó inaugural del curs acadèmic de les facultats de Teologia i Filosofia de Catalunya 2007-2008*.

Neixen les parròquies (segle V)

Hem indicat anteriorment que la parròquia, tal com l'entenem avui dia, no neix fins al segle V. Tanmateix, és ben cert que en els segles III-IV és habitual en el llenguatge jurídico-civil emprar aquest terme per referir-se a un grup de províncies governades per un alt funcionari romà denominat vicari.

Però aquesta última institució no té res a veure amb la «parròquia eclesiàstica», ni tampoc té res a veure el terme de parròquia aplicat a la diòcesi i que el *parrochus* fos el mateix bisbe. La parròquia pròpiament dita neix de la necessitat de gestionar la *cura animarum* dels nombrosos grups d'habitants cristians que es dispersaren fonamentalment, i fugiren de les respectives *civitates* a causa de les invasions dels pobles germànico-gots, denominats bàrbars. És així com les «parròquies» nasqueren quan el bisbe no podia atendre adequadament les comunitats de cristians, en sortir d'aquelles ciutats i establir-se en zones rurals més segures després de tants i tan cruels invasions. L'evolució, doncs, de les parròquies tal i com avui les entenem, és diferent de la que es va donar en el cas de les primitives comunitats de cristians, com podria ser la comunitat cristiana d'*Iluro* dels segles III i IV, que fou essencialment urbana i no pas rural. En temps de les invasions el bisbe romangué a la ciutat, que dia a dia anava perdent veïns o cristians, i aquests es refugiaven en llocs més segurs, com Caldes, Montseny, Ègara... Calia que es creessin nous centres –ara rurals– per a aquestes persones que s'allunyaven de la ciutat i, per tant, també del bisbe. A Orient, però, l'evolució fou diferent, i es crearen moltes noves diòcesis a sectors molt limitats, i s'augmentà el nombre de bisbes i, per tant, de diòcesis. Les parròquies o centres rurals cristians foren molt reduïts pel que fa al nombre d'habitants.

A Occident, el nou panorama de nuclis rurals féu que l'Església es decantés per crear noves institucions eclesiàstiques, com seran les petites diòcesis amb un prevere al front. Aquesta institució serà denominada parròquia i el prevere serà el seu gestor, anomenat *parrochus*.

Les primeres parròquies de les quals tenim notícia a mitjan segle IV, es troben al voltant d'Arles (Provença) i de Viena (del Delfinat) i poc després, a finals de la mateixa centúria, es fa un elogi de sant Martí de Tours (†401) per haver fundat amb molt d'èxit diverses dotzenes de noves esglésies rurals o parròquies. És així com podem dir que les parròquies o esglésies rurals estaven establertes a moltes zones d'Itàlia, Provença i Hispània ja al segle V. No obstant això, en zones com Irlanda, Galícia i Astúries, al segle VI i VII les parròquies eren monacals o, com a mínim, estaven normalment supeditades al monestir més proper. Evidentment, en aquests països hi havia una organització –una geografia parroquial– diferent de la resta d'Occident, basada en monestirs.

La creació de nous temples rurals procedia dels senyors feudals, dels bisbes, dels monestirs o dels simples habitants que eren lliures; a les grans ciutats també es donaren esglésies urbanes distintes de les catedrals, com és el cas de Sants Just i Pastor de Barcelona, o Sant Pere, a prop de la seu d'Ègara (Terrassa). Per tant, la situació jurídica d'aquestes noves esglésies rurals variava pel que fa als seus orígens, i així mateix corria a l'una amb les peculiaritats de cadascuna: hi havia, aleshores –segons hem explicat–, esglésies rurals fundades per un grup d'homes lliures, esglésies rurals monàstiques, esglésies o oratoris que custodiaven les relíquies dels sants màrtirs, esglésies rurals dels *castra* (a l'interior d'un castell), esglésies rurals (de veïnats de *vici* o nuclis de població) i, finalment, les denominades esglésies baptismals perquè tenien pila baptismal, i eren les que el bisbe tenia per més acords amb les característiques de la catedral i no depenien de cap senyor feudal civil. Resumint, als segles VI-X hem comptabilitzat uns set tipus d'esglésies rurals.[11]

Suposicions de com era la parròquia de Mataró

Cal que ens preguntem: quines eren les característiques de la parròquia de Mataró?. En primer lloc, cal respondre a aquesta pregunta que la possible categoria de «seu episcopal» –car era clarament una *civitas* romana– s'esvaí al principi de les invasions bàrbares. *Iluro* era lloc de trànsit dels nous invasors, que ja iniciaren les seves incursions el 268, moment en què consta que fou envaïda pels *alamani*.

Bàrcino hagué d'ampliar les seves muralles al segle IV; per tant, passaren de tenir una amplada d'un metre i mig a tenir-ne tres. *Iluro* no tingué la mateixa sort que Bàrcino, i durant l'època visigoda no tenim suficients esments concrets d'*Iluro*. Entrem, doncs, de nou, en el camp de les suposicions. La nostra parròquia devia ésser depenent del senyor feudal (que senyorejava en el terme de Mata, molt a prop de la *civitas fracta,* que havia estat *fracta* a causa de les invasions bàrbares). La nova parròquia és possible que ja existís en època carolíngia, tanmateix, i com exposarem, no se'n fa cap esment documental fins al 1008; d'aquí que el 2008 celebrem el mil·lenari de la parròquia, tot i que ja existís abans del segle XI.

Hem estudiat l'origen de la parròquies, que es dóna a principis del segle VI. Però en la mateixa evolució primitiva, es constata l'existència d'un factor essencial que concreta la característica geogràfica de cadascuna d'elles. Sabem que ja al segle IX, a la Marca Hispànica, s'exigia que quan es creava una parròquia, calia consagrar-la, dotar-la i configurar els seus límits geogràfics, especificant

els del cementiri i la sagrera. És segur que l'església primitiva i parròquia de Mataró posseïa el seu cementiri, la seva sagrera i les seves «trenta passes» que limitaven els terrenys de la immunitat o del *privilegi fori*. També cal exposar un factor essencial en l'evolució dels orígens de la parròquia, que eren els terrenys que tenia cada parròquia i en els quals podia administrar els delmes i primícies. Era un sistema econòmic gràcies al qual la parròquia podia mantenir-se. Per això, en les actes de consagració sempre consten els límits d'aquests terrenys que coincidien en el terme parroquial amb les fites ben concretes de la seva demarcació.

En els segles IX i X les activitats parroquials de les esglésies, com en la de la hipotètica Mataró, en independitzar-se cada vegada més del bisbe i de la seva església principal, o sigui, de la catedral, es van concretar i es van estructurar d'una manera molt precisa. Cal assenyalar que les primeres activitats parroquials d'aquestes esglésies eren tant la *cura animarum* com el culte, però també ho era l'administració dels béns denominats *dotalia*. És comprensible que els bisbes cedissin a la parròquia, ja al segle VI, part de les possessions i beneficis econòmics que abans eren administrats per ells mateixos i per la catedral conjuntament. Alhora, els bisbes sol·licitaven a privats (laics) que contribuïssin a concedir o ampliar la dot o les dotalies, amb les quals s'assegurava la supervivència i el progrés d'aquelles esglésies rurals que havien esdevingut clarament parròquies, tal i com avui entenem per aquest terme.

Per què neixen les demarcacions parroquials? Les primícies i els delmes

Quan, sota el règim carolingi, s'organitza la recaptació de les *primícies* i els *delmes*, aquesta –com hem dit– anirà paral·lela a l'administració de les oblacions dels fidels a benefici de les parròquies.

El màxim apogeu de la institució, denominada *les primícies* i *els delmes* s'assoleix a l'alta edat mitjana. Aquesta institució (*delmes*) té una important evolució històrica que va des de l'Antic Testament a la legislació carolíngia.

La història del *delme* és molt àmplia. Els seus inicis poden detectar-se, fins i tot, a disposicions del *Deuteronomio*. El *delme* es defineix com l'impost del *deu per cent* sobre els productes de la terra destinats a assegurar el manteniment dels clergues i la conservació i embelliment dels edificis religiosos. Les esglésies dels primers cristians eren més aviat contràries al *delme* o, com a mínim, no s'inclinaven per exigir-lo, ja que era considerat un costum jueu. Més aviat, demanaven almoines col·lectives per cobrir les necessitats dels pobres i dels clergues (que també eren considerats membres de l'estament dels *pobres*), d'aquí va néixer (a l'alta edat mitjana) la «mensa episcopal» i la «capitular» amb la institució de la Pia Almoina. No obstant això, ja al segle VI, en els concilis de Tours i Mâcon, es van donar els primers passos per imposar el *delme* com a tribut eclesiàstic. Però l'impuls definitiu es deu a Pipí el Breu (segle VIII), que el va exigir amb caràcter obligatori.

Pipí el Breu (a. 765) i Carlemany (a. 779 i 794) volien donar suport al manteniment de les esglésies, per això, en establir el *delme*, es va determinar que aquest *deu per cent* fos destinat exclusivament a la *cura animarum* (o activitat pastoral de totes les esglésies rurals, urbanes i de les catedrals) que incloïa la caritat als pobres. El *delme*, com el seu nom indica, era la desena part de la producció agrícola que es lliurava a l'església. Aquests *delmes* s'anomenaven *prediales*, i quan es tractava de la ramaderia es deien *mixts*.

Gràcies a la introducció general i massiva del *delme*, es van determinar els anomenats límits territorials del *delme*, tenint molt presents les demarcacions de les parròquies. La determinació dels límits del territori d'administració dels *delmes* va ser definitiva perquè aquelles esglésies rurals concretessin amb gran precisió el seu propi territori. Eren les famoses *afrontacions* que apareixen en totes les actes de consagració d'esglésies del segle X. Però ja abans, en el segle IX, a través de Catalunya, el costum carolingi del *delme* es va imposar per tota la Hispània cristiana, i és així com es va iniciar una complicada administració dels *delmes*. Anualment, es determinava un percentatge concret del total de les collites, sense tenir presents les inversions i les despeses necessàries (llavors i eines) per fer produir la terra. Això va fer que el *delme* fos mal vist pels camperols i causés interminables discussions.

L'administració del *delme*, desgraciadament, va dur a la corrupció: molts *delmes* es secularitzaren, o sigui, passaren a mans de senyors laics per compra, arrendament, establiment gairebé emfitèutic o com a compensació d'un benefici concedit a l'Església. Això va donar lloc a un progressiu empobriment dels clergues rurals i de les canòniques. Els grans senyors es van fer rics en detriment de les esglésies i del manteniment dels mateixos edificis eclesiàstics.

Amb la recuperació dels *delmes* –després del tractat de Worms de l'any 1122– i amb la total

llibertat de les esglésies, es va aconseguir una gran oportunitat per dotar les esglésies rurals pobres, per restaurar-les i, fins i tot, per crear-ne de noves.

És així com l'administració del *delme* va influir beneficiosament en la geografia humana de les parròquies i, alhora, superant no poques dificultats i desafortunades ambicions (de persones tant eclesiàstiques com laiques), en part va ajudar la beneficència, el culte i l'arranjament dels temples. Amb tot, cal reconèixer que es van donar alguns contratemps impropis de la comunitat parroquial i de la mateixa institució dels delmes, típica i originàriament destinada a procurar el bé de l'església i dels que haurien de ser els seus predilectes: «els pobres de Crist».

La sagrera parroquial

Mataró hagué de crear diversos mecanismes de defensa, com els castells i torres de la de Mata, especialment per parar les contínues ràtzies dels sarraïns.

Les esglésies medievals rurals havien de defensar-se de possibles incursions o ràtzies dels «moros» o dels cada vegada més habituals pirates i lladres. Per això, s'estableix i es mana en els concilis que existeixin llocs segurs dins de la demarcació parroquial. I també es determina, per exemple, que en algunes esglésies especialment febles –com la de Mataró– es construeixin torres de defensa, o que el campanar tingui, a més de l'ús litúrgic, un objectiu defensiu i contundent de seguretat i defensa.

D'altra banda, en propagar-se a través de les seves esglésies rurals en els nostres pobles la doctrina i moral cristianes (que intentaven promoure el respecte a la llibertat, a la caritat, a la justícia...) es van atorgar en aquests nous centres uns privilegis que ja tenien les seves arrels en la legislació romana, en la qual s'admetia que els temples havien d'estar dotats del dret d'immunitat i d'asil. Ara –en l'edat mitjana– es determina, per multitud de concilis, que les esglésies, per més que siguin rurals, tenen el privilegi d'asil, d'immunitat i d'exempció de certes taxes de tributs o contribucions. A més, aquells que s'acollien en elles o a la seva rodalia (cementiri, *trenta passes*...), en ser perseguits pel braç secular, podien rebre la consideració de protegits per l'Església i, per tant, teòricament lliures. Si aquests perseguits s'agafaven a l'altar (o «les seves banyes» o «cornua»), d'allí no podien ser ni extrets ni violentats pel braç secular. Era com una apel·lació a la mateixa justícia de Déu. A més, aquest privilegi s'estenia a les pertinences que es posaven sota la seva protecció. Concretament, a Catalunya es va establir la denominada *sagrera*, que era una institució avui admirada pels historiadors pel que va suposar de progrés en les garanties d'una llibertat (possiblement superficial) de convivència. La paraula *sagrera* prové de l'establiment de llocs d'immunitat eclesiàstica, on també es guardaven petits graners (sagrers) i cellers, i on es guardaven les collites per protegir-les del pillatge. La *sagrera* és una institució típicament catalana que –com hem dit– recorda i potser prové de la immunitat que els temples romans tenien. Podríem definir-la «com un terreny sagrat, construït sota la protecció i immunitat eclesiàstica que envoltava les esglésies consagrades».[12]

En totes les consagracions d'esglésies d'aquest període (segles X i XI) i també les posteriors a sant Oleguer (principis del segle XII), s'observa la presència d'aquest curiós terreny sagrat. Com és obvi, comprenia el temple, el cementiri i un espai inclòs, en les *trenta passes*.

La importància de la sagrera en la geografia parroquial és enorme. Cal assenyalar, però, que es parla dels «trenta passos» no com un terme exacte estrictament local o geogràfic, ja que amb aquest terme s'inclouen el cementiri i altres llocs, fins i tot, apartats de l'església, que tenien aquesta qualificació de privilegi. Aquests llocs, no obstant això, havien de situar-se sempre dins del territori parroquial. La limitació concreta i posterior ampliació de llocs de la sagrera prové de l'administració i, principalment, de l'emmagatzematge de productes procedents del *delme* als quals ens hem referit. En moltes parròquies antigues de Catalunya encara perdura el record (en carrers i barris) d'aquestes peculiars sagreres.

Buscant, doncs, la seguretat i immunitat que la *sagrera* oferia, es van instal·lar petits graners protegits de la cobdícia del braç secular, així com dels possibles furts. Sovint, aquestes *sagreres* es convertien en hospicis, on passaven a residir els homes lliures que es dedicaven a tasques laborals en petits oficis dins d'aquests llocs excepcionals. Aquells que estaven sota la seva tutela podien actuar amb plena llibertat, i això tenia una gran importància a l'edat mitjana. També en aquest període les *sagreres* van ser posades sota la *Pau i Treva de Déu*.[13]

Com hem dit, immunitat eclesiàstica significava protecció de l'Església sobre aquests terrenys. L'autoritat civil no podia entrar a les *sagreres*: qui es protegia especialment a l'interior del temple consagrat o a la seva *sagrera*, apel·lava al judici de Déu i de l'Església. Qui gosava transgredir l'esmen-

tada immunitat, era excomunicat per l'Església. La immunitat serà acceptada i respectada durant molts segles per l'autoritat secular civil.

Sorprèn gratament que, precisament, en temps de sant Oleguer (segle XII) es decretessin diversos cànons i lleis civils sobre les *sagreres*, indici pel qual es pot deduir la importància que es donava a tan beneficiosa institució eclesiàstica i parroquial. Així es diu, per exemple, en un cànon: «Es constitueix pels bisbes i magnats que des d'aquest dia i per a sempre qualsevol home dels dos sexes no podrà envair ni infringir [danys] a les esglésies i cementiris, cases, i terrenys que es trobin a *trenta passes* [de l'església] llevat de l'autoritat del bisbe i de la canònica [els canonges] si tenen censos en elles. Qui no compleixi això serà excomunicat» (concili de Barcelona del 1126).

Amb aquest suport a la institució de la *sagrera*, es va donar un pas decisiu en el tarannà peculiar de les nostres parròquies; aquestes es convertiran en llocs segurs de justícia, de convivència i d'impuls de petits artesans.

Quan en elaborar el catàleg monumental de l'Arquebisbat de Barcelona vam observar que la majoria de les parròquies consagrades en aquest període estan minades de sitges en els seus subsòls, fins i tot, dins de les naus del temple, no podem fer altra cosa que recordar la institució dels *delmes* i de la *sagrera* que tant van ajudar la llibertat dels nostres camperols i la mateixa Església.

L'església de Mataró fins al segle XI era una «església pròpia»

Hem d'incidir de nou en l'estudi d'aquestes peculiars esglésies denominades *pròpies*. La presència de gran nombre d'aquestes, és un fenomen molt important que perdurarà a l'església llatina entre els segles VII i XII, concretament, fins a l'any 1122, en què es va pactar, en el famós tractat de Worms, l'eliminació dels abusos de les investidures laiques i de les mateixes esglésies pròpies, ja que es va partir del concepte que els laics no podien posseir ni bisbats, ni abadies, ni *esglésies pròpies*. Aquestes últimes es van convertir, després de Worms, en *esglésies de patronat*. I és així com es va passar del concepte de propietat al de protecció, i del de tutela al dret de presentació en la designació de sacerdots per a aquestes esglésies. Però centrem-nos en el primer estadi: o sigui, en el de l'origen de les esglésies pròpies. Aquestes procedeixen –tal com hem explicat– de la necessitat d'establir esglésies rurals en innombrables llocs per atendre totes les persones que, a causa de la invasió dels bàrbars, acudien a zones rurals. La població es veia obligada a sortir de les ciutats i s'espargia al seu voltant, normalment de castells o en nuclis rurals (*vici*) i, fins i tot, al voltant dels monestirs.

L'*església pròpia* no s'entén si no es té molt present el seu context històric i la seva connexió amb el feudalisme, institució que s'imposa a l'Europa medieval ja en l'època carolíngia.[14] Encara que l'atorgament (o designació), per part del senyor feudal, d'una església pròpia (com també d'un bisbat o d'una abadia) no constituïa pròpiament un pacte feudal, tenia unes peculiaritats que recordaven els elements integrants d'un estricte pacte feudal. El motiu pel qual no es donava una relació feudal estricta entre el que concedia una *església pròpia* i el que rebia l'encàrrec de la seva gestió, és perquè el laic no podia donar allò que no li pertanyia, o sigui, la part espiritual –la més important d'una església per més que fos *pròpia*–. No obstant això, en la pràctica s'actuava abusivament com si existís entre ambdues parts una veritable relació feudal. En no fer-se una clara distinció entre la prebenda parroquial (eclesiàstica) o l'abacial o l'episcopal i els càrrecs o funcions públiques annexes a les esmentades prebendes, es va caure en una gravíssima confusió, i hom creia que qui atorgava l'*església pròpia* (o el mateix episcopat o abadia) era el senyor feudal i que la posterior preceptiva ordenació sacramental era un element secundari. Pràcticament, era una designació abusiva i d'absoluta dependència entre el senyor feudal i el sacerdot, al qual li era cedida la gestió de l'*església pròpia* però no la seva propietat. A més, era una situació indigna del concepte de llibertat i de la dignitat humana, un abús agreujat per tractar-se de clergues i en el qual hi havia una malsana «simonia».

Traslladem-nos, però, al segle XI per veure en concret l'origen de la parròquia de Santa Maria de Mataró i el seu context històric.

ARA FA MIL ANYS...

Sabem que la parròquia de Santa Maria de Mataró és hereva de l'antiga comunitat cristiana romana i visigoda d'aquella contrada, que havia evolucionat segons les estructures vigents eclesiàstiques, visigodes i carolíngies; per tant, posseïa una *sagrera*, uns territoris dels seus *delmes* i *primícies* i, possiblement, seria una *església pròpia* d'abans del tractat de Worms (1122), any en què fou abolit tot tipus d'església pròpia per l'Església i per l'imperi d'Enric V, acceptat, a casa nostra, pel comte Ramon Berenguer III i el seu fill Ramon Berenguer IV.

L'any 2008 Mataró està de festa, ja que commemora el primer document conegut en el qual apareix clarament identificada la parròquia de Santa Maria. Exactament, es tracta d'un pergamí custodiat a l'Arxiu de la Catedral, datat del 25 de març del 1008, i que ha estat traduït magníficament per l'estudiós Manel Salicrú, del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró. En ell, el bisbe de Barcelona Aeci i els canonges de la seu permuten amb Oruç Grec un alou situat al comtat de Barcelona al Maresme, al terme de Mata, a la parròquia de Santa Maria de Civitate Fracta (Mataró), a canvi de dues mujades de vinya situada al territori de Barcelona, al Clot de la Mel.

Possiblement, la parròquia era de la propietat del senyor feudal del castell, i després del segle XII passà a ser de dret del patronat dels canonges de la catedral de Barcelona, fins a l'any 1423, moment en què el bisbe de Barcelona obtingué la seva lliure «col·lació».

Documents fefaents del segle XI

La vinculació de la parròquia de Santa Maria de Mataró amb la Mensa Capitular exposada, fa que haguem d'anar a l'Arxiu de la catedral de la Ciutat Comtal per esbrinar notícies històriques de la nostra parròquia. L'esmentat arxiu és molt generós en pergamins originals, i en el resum que hi ha d'ells en un registre denominat *Liber Antiquitatum*, que recentment ha estat editat sota la direcció dels seus arxivers, els doctors Àngel Fàbrega i Josep Baucells. El primer document és de l'any 997, concretament, del 17 d'abril, i s'hi diu que una vídua anomenada Amaltruda i els seus fills Guifred, Tudiscle, Gotmar i Sunyer, marmessors d'Ervigi, vicari, donen a l'església de Santa Eulàlia a Barcelona unes terres i unes vinyes que el testador posseïa al lloc que en diuen Mata, al Maresme (doc. núm. 306). Continuen disset documents més, tots del segle XI:

- 25 de març del 1008. Aeci, bisbe de Barcelona, i els canonges de la seu, permuten amb Oruç Grec un alou situat al comtat de Barcelona, al Maresme, al terme de Mata, a la parròquia de Santa Maria de Civitate Fracta (Mataró), a canvi de dues mujades de vinya situades al territori de Barcelona, al Clot de la Mel (Doc. núm. 101).

- 17 de març del 1031. Orúcia ven a Ermengol i la seva muller Bonadona una casa i un hort amb arbres i un farraginar situat a prop de l'església de Mar, i al Maresme a la parròquia de Mataró, (Civitas Fracta) al terme de la vila de Mata, a canvi de cinc mancusos d'or i una mancusada (Doc. núm. 456).

- 15 de març del 1043. Gonnebert i a la seva muller Impiria empenyoren a Ermengol dues peces de vinya.... situades al comtat de Barcelona, a la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta (Mataró), a Mata, per un deute d'un modi i tres amines d'annona que hauran de tornar la festa de Sant Fèlix de Girona (Doc. núm. 630).

- 21 de febrer del 1049. Pere i la seva mare Ermegúncia venen a Ermengol Oruç i a la seva muller Bonadona un alou que ell tenia per herència i ella pel seu marit difunt Joan, situat al comtat de Barcelona, al Maresme, a la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta (Mataró) al lloc de Mata, pel preu de dos mancusos d'or i vuit diners (Doc. núm. 751).

- 17 de febrer del 1054. Testament sacramental de Pere Viva a l'altar de Sant Cugat del Camí d'unes possessions a Mataró (Doc. núm. 854).

- 29 d'octubre del 1060. Testament sacramental de Miró Geribert. Possessions de Santa Maria de Mataró (Doc. núm. 1014).

- 3 de juny del 1063. Testament sacramental de Guislabert, bisbe de Barcelona, jurat sobre l'altar de Sant Climent de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, en el qual fa deixes de béns mobles, d'argent, cavalcadures i llibres, així com béns immobles, com les esglésies de Sant Miquel de Montserrat, Collbató... castells de Cabrera i de Castellet, d'un alou que té a la Civitas Fracta «que tenet Sicardis Castri Vetuli». Tot ho dóna a la Canònica de Barcelona (Doc. núm. 1060).

- 5 d'abril del 1065. Testament sacramental de Bernat Ermengol en el qual fa deixes a la Canònica, dins el territori de Barcelona, d'un mas al Pi i sis mujades de vinya al Cogoll i diferents possessions al monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. Entre elles, a la Canònica un alou «quod habebat in parrochia Sancte Maria in Civitate Fracte» (Doc. núm. 1077).

- 25 de març del 1073. Nèvia, filla d'Enguilrada, dóna a Déu i a la Seu de Barcelona un alou situat al comtat de Barcelona, al Maresme, entre els termes de Mata, Argentona, Cabrera i Premià (Doc. núm. 1234).

- 11 de desembre del 1080. Possessions del vescomte Ramon a la parròquia de Mataró (Doc. núm. 1375).

- 28 de desembre del 1089. Testament d'Adelaida. Possessions a Mataró (Doc. núm. 1513).

Arqueta de Sant Cugat. Plafó que representa l'enterrament de sant Cugat. Segle XIV. Museu Diocesà de Barcelona.

- 8 de novembre del 1095. Testament de Ramon Guitard, jutge, el qual nomena almoiner Ponç, sagristà. ... deixa a la canònica de la Santa Creu i Santa Eulàlia els seus alous, cases, terres i vinyes situats als comtats de Barcelona i Girona, a les parròquies de Santa Maria de Mataró, Sant Andreu de Llavaneres, La Roca, Santa Eulàlia de Provençana... llevat de dues vinyes i unes terres i vinyes a la parròquia de «Sancta Maria Civitatis Fracte» que deixa al monestir de Sant Pere de les Puel·les (Doc. núm. 1625).

- 4 d'agost del 1097. Testament de Bernat. Possessions a Mataró (Doc. núm. 1640).

- 29 de desembre del 1098. Testament d'Arbert Bernat, en el qual fa donacions a la seva família i al bisbe de Barcelona, així com a diferents entitats religioses, entre elles la Canònica de Barcelona, on vol ser sepultat amb la reserva que si no el deixen entrar a la Canònica, la deixa destinada a aquesta institució ha de ser per a l'església que el vulgui sebollir. Entre les possessions, n'hi ha una de Santa Maria de Civitate Fracte que consisteix en catorze mancusos de València (Doc. núm. 1659).

- 13 d'abril del 1089. Ricarda dóna i ven als esposos Dalmau Bernat i Adelaida, filla seva, i a Berenguer Bernat, un alou que té al terme de la parròquia de Santa Maria de Civitate Fracta (Mataró) pel preu de 100 mancusos d'or de València (Doc. núm. 1713).

- 18 de desembre del 1100. Testament del jutge Ramon Guitart sobre l'altar de Sant Feliu a Sant Just de Barcelona, en el qual fa deixes a la Canònica amb usdefruit del seu germà Pere i nebots, i a Sant Pere de les Puel·les de béns mobles i immobles situats aquests a Civitas Fracta (Mataró), Llavaneres, La Roca, Emprunyà, etc... i també de llibres (Doc. núm. 1719).

Una munió de personatges i llocs

Divuit documents donen molt de si perquè els historiadors puguin esbrinar la petita història de la parròquia de Santa Maria de Mataró. Els documents fan referència a donacions de terres (Doc. 306), vendes de cases, hort, arbres, farraginar (Doc. 456), vendes d'alous (Docs. 101, 751, 1089 i 1234), permutes d'alous (Doc. 101), testaments (Docs. 1513, 1625, 1640 i 1659), empenyoraments de vinyes (Doc. 630), i testaments sacramentals, és a dir, de persones ja mortes, en altars privilegiats de Sant Cugat (Doc. 854), Santa Maria de Mataró (Doc. 1014), l'altar de Sant Climent de la parròquia del Pi (Docs. 1060 i 1077) i l'altar de Sant Feliu de Sants Just i Pastor de Barcelona (Doc. 1719).

El conjunt de documents del segle XI referents a Mataró, que es troba a l'Arxiu Capitular de Barcelona, és de gran importància, ja que es refereixen a quasi dues dotzenes de localitats: Argentona (en dos documents), Barcelona (en deu documents), Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona, la Catedral (en dos documents), Betulo o Castrum Vetuli i Cabrera, castell (en tres documents), Castellet (dos documents), Clot de la Mel de Barcelona, Cogoll, Collbató, Eramprunyà, Girona, La Roca (en dos documents), Sant Andreu de Llavaneres (en dos documents), Civitas Fracta (en vuit documents), Montserrat, Sant Miquel de Premià (en dos documents), i Sant Pere de les Puel·les (en dos documents).

En els documents anteriors es troben personatges molt importants del comtat i de l'església de Barcelona, entre d'altres, que ens ajuden a establir els noms del segle XI de la Civitas Fracta (Mataró). Així, trobem dos bisbes de Barcelona: Aeci (Doc. 101) i Guislabert (Doc. 1060); el vescomte Ramon (Docs. 306, 1375); el veguer Ervig (Doc. 306) i la família del senyor feudal de Mataró, els Oruç: Oruç el Grec (Doc. 101), Oruç Ermengol (Doc. 751), Orúcia esposa d'Oruç el Grec (Doc. 456), Bonadonna esposa d'Oruç (Doc. 751); un sagristà, Ponç (Doc. 1625), i el jutge Ramon Guitart (Doc. 1625).

També es fa esment dels següents noms que devien pertànyer a Mataró: Adelaida de Mataró,

Adelaida filla de Ricarda, Adelaida filla de Dalmau Bernat, Amaltruda de Mataró, Bernat Ermengol, Bernat de Mataró, Bonadonna esposa d'Ermengol, Dalmau Bernat, Enguilrada mare de Nèvia, Ermegúncia mare de Pere, Ermengol, Gonnebert, Gotmar fill d'Amaltruda, Guifred fill d'Amaltruda, Impiria muller de Gonnebert, Joan espòs de Bonadonna, Nèvia filla d'Enguilrada, Miró Geribert, Pere fill d'Ermegúncia, Pere Guitart, Pere Viva, Ricarda de Mataró, Sunyer fill d'Amaltruda, Tudiscle fill d'Amaltruda.

Sant Oleguer i Mataró

Els tres arxius que tenen informacions sobre Santa Maria de Mataró són el Diocesà, el Capitular i el de la parròquia (Museu Arxiu). Els dos primers a Barcelona, i el segon a Mataró. Els cartularis medievals en fan esment amb gran freqüència, de forma que s'esmenta el de Sant Cugat, Sant Llorenç d'Amunt, Santa Anna de Barcelona, Ègara, etc.

Del diplomatari de Sant Oleguer trobem importants documents, com el signat el 21 d'octubre de 1128, que tracta de l'establiment d'un alou de la canonja de Barcelona a les parròquies de Santa Maria de Mataró (Civitatis Fracti), Sant Martí i Sant Andreu de Llavaneres, fet per Oleguer, arquebisbe de Tarragona i bisbe de Barcelona, amb el consentiment dels canonges de la seu de Barcelona a Ramon Mir i el seu germà Arnau, a cens anyal «de dos porcs» pagadors en la festa de Santa Eulàlia (vegeu la publicació del diplomatari de Sant Oleguer, núm. 83, dins el nostre llibre *Oleguer. servent de les esglésies de Barcelona i Tarragona* (Barcelona 2003), 441-443.

Després de sant Oleguer, i fins a l'arribada de Ponç de Gualba,[15] se succeïren a la seu de Barcelona onze bisbes: Arnau Ermengol (1137-1143), Guillem Torroja (1144-1171), Bernat de Berga (1172-1188), Ramon de Castellvell (1189-1199), Berenguer de Palou I (1200-1206), Pere de Cirac (1208-1211), Berenguer Palou II (1212-1241), Pere de Centelles (1243-1252), Arnau de Gurb (1252-1284), Gerau de Gualba (1284-1285) i Bernat Pelegrí (1288-1300). Tots ells produïren documentació referent a Mataró que caldria estudiar amb molta cura. Tanmateix, en aquest estudi cal fer esment –molt breument– de la relació entre el bisbe Ponç de Gualba (1303-1344) i Mataró. Hi ha, bàsicament, dues fonts que ens permeten aquest estudi: ens referim a les «Visites Pastorals» i als «Processos», custodiats a l'Arxiu Diocesà. L'historiador local Benito ha presentat un estudi exhaustiu d'aspectes de les visites pastorals a Mataró i el Maresme que s'han publicat gràcies al mecenatge de la Caixa Laietana.

DESPRÉS DEL SEGLE XI

Les visites de Ponç de Gualba

El dijous 14 de gener de 1305 el bisbe Ponç de Gualba visità «Civitas Fracta». L'Església estava en entredit per les injúries de Gregori de Sant Vicenç contra l'església de Barcelona. El text diu: «... non potuit ibi in divinis oficiis episcopale officium admiplere».

El dimarts 19 de setembre de 1307 el canonge Marc de Santa Eugènia, sagristà de Barcelona, convida el bisbe Ponç a hostatjar-se a can Creus, propietat del canonge a prop de Mataró.[16]

El dimecres 27 de maig de 1310 el bisbe Ponç de Gualba visità Santa Maria de Mataró («Civitas Fracta»). En el text es troben referències a la capella del castell de Sant Vicenç i de l'interdicte de Mataró i de Llavaneres.[17]

El divendres 31 d'agost de 1313 l'ardiaca i vicari general de Barcelona, Hug de Cardona, visità Santa Maria de Mataró («Civitas Fracta»).[18]

El dimecres 18 de setembre de 1314 l'ardiaca i vicari general, Hug de Cardona, visità Santa Maria de Mataró (Civitas Fracta).[19]

El dijous 26 de juny de 1326 el bisbe Ponç de Gualba visita Santa Maria de Mataró i tonsura quatre escolars.

El formulari que segueixen les anteriors visites tenen la mateixa estructura, és a dir, dia dins la setmana, mes i any en què es realitza la visita. Benedicció del cementiri i pregària de *responsos* pels difunts més recents. Administració de la confirmació. Tonsura clerical. Ordes menors. Es crida un petit grup de feligresos: uns cinc o sis, a qui se'ls obliga a dir la veritat sota jurament. A aquests, se'ls denomina *testes synodales* (testimonis sinodals). Se'ls pregunta sobre el culte de l'església, el seu servei, beneficis que hi ha instal·lats, llegats testamentaris, servei dels altars, cementiri... Immediatament, es procedeix a les acusacions referents a clergues. Es comença amb els rectors i altres sacerdots, acabant amb els simples clergues. Les acusacions versen sobre la residència, el servei de les esglésies, altars i beneficis, celibat, administració dels béns de la parròquia (rendes, llegats, campanes, làmpades, llibres, pila baptismal, sagrari...). Cada església té un nombre determinat de clergues. Entre aquests, es troben diaques, sotsdiaques, hebdomadaris (majors i menors). També hi trobem escolars, monges, sagristans, donats, beguines, monjos... Igualment, es

Arqueta de Sant Cugat. Plafó que representa les santes Juliana i Semproniana donant sepultura al cos de sant Cugat. Segle XIV. Museu Diocesà de Barcelona.

pregunta sobre la notaria parroquial i sobre l'escola per a la formació dels clergues. Moltes vegades, es pregunta qui té la *cura animarum* concedida pel bisbe per regir espiritualment els feligresos.

En l'apartat de les acusacions als clergues parroquials, es pregunta si aquests, ultra de complir amb la llei del celibat, es comporten correctament en els jocs, la beguda, préstec de diners (no usura), o si els clergues són pacífics o si no porten armes, si compleixen en la pregària oficial de les hores canòniques en el temps i en el lloc adequat –és a dir, dins l'església– i no en la rectoria al costat del foc o fogar. De les acusacions contra els clergues, aquests es defensaven. Algunes vegades presentaven les *litterae absolutionis* del bisbe anterior o del mateix papa de Roma o d'Avinyó. Segons els sínodes diocesans, les penes d'excomunió o suspensió de l'exercici sacerdotal podien commutar-se amb penes pecuniàries.

Referent als laics, en la visita pastoral es preguntava si hi havia adúlters, concubinaris, fornicaris, usurers, si jugaven a jocs il·lícits, si blasfemaven i si hi havia parelles que no havien celebrat el matrimoni solemne *in facie ecclesiae*.

Hom observa que la *inquisitio* o interrogatori forma part fonamental de la visita pastoral a una parròquia.

Hi ha poques preguntes sobre els béns de l'església visitada. S'observa, però, que hi ha un fort canvi en l'esquema de la *inquisitio* en les visites del segle XV, quan s'intentaren inventariar tots els béns mobles (retaules, altars, biblioteques, arxius, piles baptismals...) de l'església. En canvi, en les visites del bisbe Ponç de Gualba es pregunta als testimonis *synodales* «sobre tots els feligresos en general i, en concret, sobre la vida del rector (*pàrroco*) i dels parroquians; sobre l'honesta conversació i el servei en l'església, sobre l'estat de la mateixa església (o comunitat cristiana) i de les institucions del servei de la parròquia, de l'estat de l'església (edifici o fàbrica) i dels parroquians...». En definitiva, es tractava de la vida parroquial, aplicable a la parròquia de Santa Maria de Mataró.

Els processos

També caldria fer un buidat de sèries arxivístiques com els «Comuns» i «Gràcies», així com dels «Processos», per poder tenir una idea més aproximada sobre el que era la parròquia de Santa Maria de Mataró. Cal, però, fixar-nos en aquesta darrera sèrie, és a dir, en els «Processos». En ells, podem deduir temes d'interès per esbrinar com era la vida parroquial. Òbviament, els processos són molt importants, així ho diu qui va ser arxiver de Barcelona mossèn Josep Sanabre (anys 1935-1971) en la seva guia de l'Arxiu Diocesà, «el dia que pugui fer-se un estudi detallat de la documentació de la sèrie arxivística denominada "Processos", quedaran valoritzats una infinitat de dades per a la història de diversos aspectes de la vida parroquial i local, que difícilment es puguin trobar en altres llocs. La nostra sèrie de processos és el més notable arxiu judicial eclesiàstic de Catalunya, i el més manejable i fàcil de consultar. Aquesta sèrie, per si de cas sola, podria constituir un arxiu, ja que actualment ocupa cent seixanta-cinc metres de prestatgeria».[20] No obstant això, abans de ser inventariada, era una sèrie difícil de consultar, ja que, segons deien les mateixes anotacions que es trobaven en moltes cobertes dels seus lligalls, «són papers inútils per la seva antiguitat. Són illegibles». Aquesta advertència és errònia ja que, en primer lloc, els documents no eren com s'afirmava il·legibles, sinó que estan escrits en lletra processal dels segles XIV-XVII amb moltes abreviatures, totalment accessibles per als qui coneixen aquesta escriptura. Un bon exemple ens el va donar el nostre col·laborador doctor Jaume Codina (†2007) en presentar un complet inventari dels gairebé dos mil processos dels segles XIV i XV.[21] Gràcies a ells, podríem confeccionar el tema d'un possible subcapítol: «Vida diocesana dels segles XIV i XV segons els processos eclesiàstics d'aquests segles». Malgrat això, cal assenyalar que els esmentats processos s'han de completar amb

altres sèries, com les estudiades visites pastorals o els denominats registres de *comuns* i de *gràcies*.

Els temes que sobresurten en aquesta sèrie de processos són les provisions de beneficis de la parròquia i els divorcis dels feligresos.[22] Són dos temes essencials per conèixer la vida parroquial. Especialment, el benefici era la institució troncal, en l'aspecte econòmic, més notable de les parròquies. Cal advertir també que quan l'actuació judicial de l'Església tenia una major amplitud, resultaven més nombrosos i variats els assumptes que es tramitaven en la cúria eclesiàstica que en altres cúries. Així doncs, tots els papers que pertanyien als esmentats plets eren arxivats en l'esmentada cúria eclesiàstica, d'aquí el gran nombre de processos trobats.

Els beneficis

Una altra institució fonamental en la història d'una església important –com és la de Santa Maria de Mataró– és el benefici. La ciutat de Barcelona, per exemple, tenia uns trenta-dos mil habitants durant el segle XV i tota la diòcesi (s'entén l'antiga diòcesi de Barcelona) no passava d'uns cent cinquanta mil, dels quals deu mil clergues que representaven el percentatge del 8% dels homes. A la catedral de Barcelona hi havia dos-cents cinquanta clergues. La meitat d'ells eren beneficiats o agregats als cent cinquanta beneficis amb uns cinquanta altars, per això, aquests últims (els agregats als altars) eren denominats «altaristes». En menor escala, podríem presentar les estadístiques clericals de les set parròquies de la ciutat de Barcelona (Santa Maria del Mar, Santa Maria del Pi, Sants Just i Pastor, Sant Cugat del Rec, Sant Pere de las Puel·les, Sant Miquel i Sant Jaume). La catedral i les dues-centes seixanta-nou parròquies de la diòcesi es repartien els esmentats deu mil clergues. Molts d'ells, però, estaven casats, eren els *clerici uxorati*. Un gran nombre de *scholares* que freqüentaven les classes al final dels seus estudis primers, molts d'ells eren tonsurats. Tenien uns dotze anys. Als setze o disset anys, podien continuar la carrera sacerdotal, o optar pel matrimoni o simplement ser laics. Però aquests (casats o no) continuaven estant dins l'estament clerical que els permetia estar sota la jurisdicció eclesiàstica, molt més benigna que la civil. Aquesta societat era, per tant, típicament clerical. No només a Barcelona, sinó en les viles o ciutats la presència dels clergues i escolars era molt notable.

Aquesta estructura clerical –molt arrelada a cada una de les parròquies del nostre bisbat– estava, òbviament, basada en la institució denominada benefici, que, segons el dret canònic antic, s'erigia a favor d'una persona a perpetuïtat per l'autoritat eclesiàstica competent. El benefici constava d'un ofici (obligació d'uns actes) sagrat o eclesiàstic amb el dret a percebre les rendes d'un capital o possessions (terres o béns immobles) que anaven annexes a l'ofici esmentat. Els beneficis es distingien entre ells per la titularitat d'alguna advocació, per un sant o per una santa, normalment establerts a una capella o altar.[23]

De la succinta lectura de l'inventari dels gairebé dos mil processos del segle XV, es dedueix que un 40% versen sobre la promoció de beneficis parroquials i litigis posteriors. No hi ha dubte, doncs, que la institució beneficial era molt viva en la vida parroquial i diocesana, per exemple, del segle XV. El motiu fonamental d'aquesta àmplia extensió i difusió per tota la geografia diocesana –i no sols en la catedral– era que el benefici no només suposava una exigència del culte, sinó que pràcticament era l'únic suport econòmic gràcies al qual els esmentats clergues podien mantenir-se o subsistir. Evidentment, les clàusules del benefici, de necessari compliment, no eren només de funcions sacerdotals, sinó també d'assistència al culte com a la pregària i al cant de l'ofici diví, assistència a les misses de sufragis, resades especials –en cada una de les parròquies– per a les ànimes dels difunts...

Els beneficis es dividien en consistorials (els que es conferien en consistori), seglars o religiosos (segons pertanyessin només als clergues seculars, diocesans o només als clergues religiosos), dobles o residencials, simples o no residencials (si a més de l'ofici beneficial tenien annexa o no l'obligació de residir) manuals, temporals o perpetus o inamovibles (si es conferien amb caràcter revocable o a perpetuïtat) i curats o no curats (si tenien o no annexa la «cura de les ànimes»).

Davant les repercussions (dels beneficis) tan vitals per a la subsistència dels clergues, era lògic que aquests freqüentment litiguessin entre ells, o amb els fundadors o continuadors i patrons dels beneficis. Aquests beneficis, com hem dit, estaven vinculats als altars o capelles; per això, només a la catedral de Barcelona –tenint únicament present la sèrie processos– hem observat l'existència de cent divuit beneficis al segle XV.

Els vint beneficis de Santa Maria de Mataró

Santa Maria de Mataró també tenia beneficis. Sumen vint si comptem el de la rectoria. Serien:

1. La rectoria de Santa Maria de Mataró. Primer tenia una capellania pròpia (és a dir, del senyor feudal) i després, al segle XV, passà al capítol

de la catedral de Barcelona, que tindria sobre ella el dret de patronat.[24]

2. Benefici sota la invocació de la Mare de Déu i Santa Anna.[25] Fundat per Pere Pujades, prevere d'Alella l'any 1571.

3. Benefici de Sant Roc i Santa Anna, fundat pels marmessors del testament de Joan Pasqual, rector de Parets l'any 1597.[26]

4. Benefici de Sant Antoni abat, fundat per Maria de Montserrat, que es va casar tres vegades (amb Mallol, el Portell i Joan Arnau, mercaders de Mataró). El benefici fou fundat l'any 1594.[27]

5. Benefici de Sant Esteve a l'altar del mateix nom, fundat per Berenguer Ferrer, rector de Llinars[28] del segle XVI.

6. Benefici de Sant Abdó i Sant Senén, fundat per Bartomeu Mallol l'any 1590.[29]

7. Benefici de Sant Sebastià, fundat per Esteve Fornells, rector de la parròquia de Corró d'Avall l'any 1570.[30]

8. Benefici de Sant Ramon de Penyafort fundat per Manuela Capllonc i Guarro, vídua de Salvador Guarro, comerciant de Mataró, l'any 1770.[31]

9. Benefici de la Mare de Déu del Roser fundat per Manuela Capllonc i Guarro, vídua de Salvador Guarro, comerciant de Mataró, l'any 1780.[32]

10. Benefici de Santa Juliana i Santa Semproniana, fundat pel testament de Maria Coronado l'any 1788.[33]

11. Benefici rural de Sant Joan, fundat per Jaume Terrades, rector de Santa Maria de Mataró, l'any 1329.[34]

12. Capellania rural de la Mare de Déu de la Llàntia, fundada el 1717. Recull l'antiga obligació que constantment hi hagi una llàntia encesa a l'altar de Santa Maria. Els confrares eren Joan Lengem, Joan Mataró i Bernat Darriu. Era la Mare de Déu dels Ous.[35]

13. Benefici rural del Santíssim Sagrament, fundat per Antoni Fogueras, rector de Vallgorguina, l'any 1668.[36]

14. Benefici rural de Sant Tomàs d'Aquino, fundat per Joan Palau Soler, prevere, plebà d'Urgell, l'any 1726.[37]

15. Benefici rural del Sant Nom de Maria, fundat per Maria Narbona, vídua de Narbona, l'any 1732.[38]

16. «Personatus» perpetuus rural de Sant Romà, fundat pel mestre Bru de Sant Romà, ciutadà honrat de Barcelona, l'any 1749.[39]

17. «Personatus» de Santa Anna, fundat per Antoni Montellà, prevere de Barcelona l'any 1575.[40]

18. Benefici rural de Sant Joan Baptista, fundat per Josep Lledó de Mataró l'any 1775.[41]

19. Benefici rural de Sant Francesc, fundat en el manicomi per Maria Anna Jener i Albià, vídua de Francesc Janer, l'any 1789.[42]

20. Benefici rural de Sant Carles a l'altar de la Mare de Déu del Carme, fundat per Clorindo Boter i Isern, l'any 1883.[43]

La Mare de Déu dels Ous

A la parròquia de Santa Maria, hi havia la devoció de la mare de déu de la Llàntia, amb un benefici, com hem vist. Era la famosa devoció de la mare de déu dels Ous que també es troba a Llavaneres. La devoció, però, s'estenia per gran part de les parròquies ja al segle XIV. Precisament, ens plau exposar els trets més importants d'aquesta confraria (o causa pia) tenint present, a tall d'exemple, la parròquia de Llavaneres.

Es tracta d'una associació de dones de la feligresia que tenen cura de l'altar de la Mare de Déu, que cada parròquia tenia almenys des del segle XIII. Calia que estigués ben il·luminat, i per això es precisava una continuïtat dels ciris i lampadaris. Això significava una gran despesa en sous i, àdhuc, lliures cada mes. En la idea del repòs setmanal o del diumenge, s'aplicà el precepte als corrals i, concretament, als galliners primer. Els ous que les gallines ponien el diumenge eren considerats ofrenes per a l'altar de la Mare de Déu de la parròquia. Aquests eren dipositats en el cistell que estava als peus de la imatge de la Mare de Déu durant tot el diumenge, i el dilluns a primera hora es posaven a la venda. El resultat d'aquesta venda servia per pagar un bon ciri o l'oli del lampadari, que il·luminaria dia i nit la capella de la Mare de Déu. Per això, en moltes parròquies, com és el cas de la de Ripollet, hi ha bacines petitòries on es troben les imatges petites de la Mare de Déu –de plata– amb una cistelleta que evoca aquesta tradició ancestral. Com sigui que les gallines ponien molts ous el diumenge, s'augmentà el capital de l'administració

de la confraria de la Mare de Déu dels Ous. Posteriorment, aquests diners serviren per dotar les donzelles de la parròquia que eren pobres, perquè així es poguessin casar. També servia per prestar diners sense interès a les famílies que tenien gran necessitat i no podien cobrir les urgències més peremptòries. Cal assenyalar que aquesta peculiar confraria de la Mare de Déu dels Ous, posteriorment, s'uní a la confraria del Roser –a Mataró, possiblement, hi ha el retaule més bonic d'aquesta advocació a Catalunya–. Amb aquesta unió, es veié com les confraries del Roser augmentaven els seus ingressos amb les quotes dels confrares i amb l'ampliació del seu àmbit, que ja s'ampliava a qualsevol animal de corral, anant més enllà de les gallines. Hi havia també les «cel·ladores dels galliners», que tenien cura que es portés a bon terme l'objectiu material i tan peculiar de la confraria.

TRETS FONAMENTALS DE L'EVOLUCIÓ DE LA PARRÒQUIA EN ELS SEGLES XVI-XX

En una exhaustiva història de la parròquia de Santa Maria de Mataró, caldria tractar els següents assumptes per veure com va evolucionant des del concili de Trento fins al segle XIX:[44]

- Com es compliren les disposicions de Trento.
- Les «Actes de Pau i Perdó».
- La parròquia es vol distingir del comú o municipi.
- L'elecció dels obrers.
- El rector no és l'amo absolut de la parròquia.
- La vida parroquial i les festes litúrgiques.
- Processons (Corpus, Rosari de l'Aurora, d'altres devocions...).
- La caritat de la parròquia en els greus episodis del còlera.
- Cultura, llengua i la parròquia de Santa Maria de Mataró.
- Sindicat agrícola parroquial de Santa Maria de Mataró.
- Centre parroquial de Mataró.
- Escoles parroquials diürnes i nocturnes, de les obreres, de catequesi (especialment en temps del doctor Samsó)
- La parròquia de Santa Maria com a promotora del patrimoni cultural.
- El segle del Viladomat.
- La persecució religiosa del 1936-1939.
- Restauració després de la guerra del 1936.

Tots aquests trets, els podríem desenvolupar en una futura conferència a les sales del temple basilical de Santa Maria de Mataró. Tanmateix, en aquesta conferència, hem volgut homenatjar les generacions de feligresos que feren possible, amb l'ajut del bon Déu, el naixement de la parròquia.

J.M. Martí i Bonet
Arxiver Diocesà

NOTES

1.- Prudenci també es refereix a Tarragona i Girona amb aquestes paraules: «A Tarragona, oferiràs a Crist una diadema bellíssima amb tres perles, unides subtilment per Fructuós. La petita però rica Girona exposarà els sants membres de Fèlix». Observeu que a l'igual que Mèrida, de la qual esmenta la seva santa Eulàlia, de totes les ciutats amb excepció de Saragossa, només en cita el sant més preeminent. Així no cita els sants Auguri i Eulogi de Tarragona. Això explicaria, potser, perquè Prudenci no cita santa Eulàlia de Barcelona.

Sobre la bibliografia de sant Cugat, podeu veure M. SOTOMAYOR, *La Iglesia en la España romana, Historia de la Iglesia en España*, vol. I, 72-74. El text del *Peristephanon* de Prudenci pot trobar-se en el *Corpus Christianorum*, vol. 126, 268-293.

2.- M. RISCO, *España sagrada...*, vol. 29, 223: «Los santos Cucufate y Félix, africanos fueron traídos a España para esmaltar a Cataluña con su sangre: Félix en Girona y San Cugat en Barcelona. Nacieron en la ciudad Scilitana (famosa por los doce mártires, que por ella se intitulan escilitanos)».

3.- A. FÀBREGA, *Cugat, sant, DHEC*, vol. I, 661, afirma que la morfologia del nom llatí Cucufas coincideix amb les arrels semítiques cucab, coqueba, cúcuba, cúcufas (estrella), però sembla corroborar-ne l'origen africà.

Sobre les restes arqueològiques trobades en el claustre del monestir de Sant Cugat, l'arqueòleg P. DE PALOL, *Arqueologia cristiana de la España romana*, 43-44, es mostra molt prudent en la datació i apreciació d'aquestes restes. Posteriorment, X. BARRAL I ALTET, en l'estudi *La basilique paléocrétienne et visigotique de Saint Cugat del Vallés* (Roma 1974), 891-929, precisa la possibilitat d'un *martyrium* paleocristià, teoria confirmada en les excavacions dels anys 1995 i les actuals del 2002 realitzades per la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

4.- A. FÀBREGA GRAU, *El pasionario hispánico* (Barcelona 1953), *Cucufas*, en: *Lexicon des Mittelalten*, vol. 3, 366.

5.- M. RISCO, *España sagrada...*, vol. 29, 323-350.

6.- M. Risco, *España sagrada...*, vol. 29, 352-357; A.V. Doménec, *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (Girona 1630), 130-140; A. Pladevall, *Juliana i Semproniana, santes, DHEC*, vol. II, 449; F. Fita, «BRAH», 24 (1984) 313; B. de Gaiffier, «Anal. Bol.», 55 (1937), 269-283.

7.- J.M. Martí i Bonet, *Història de l'Església antiga* (Barcelona 2001), 78.

8.- En el nostre estudi sobre els dos primers segles de l'Església, titulat *Història de l'Església antiga, la seva fe és la nostra* (Barcelona 2001), dediquem sengles capítols amb suggerents epígrafs indicatius sobre qui eren els seguidors de la nova religió. Heus ací alguns d'ells: els cristians i el concepte de Déu (sant Justí, 144); filosofia dels cristians (Orígenes, 295); el cristianisme no és una superstició funesta (Minuci Fèlix, 232); els cristians estan disposat a donar la vida per Jesucrist (Arístides d'Atenes, 132); els cristians estimen els seus perseguidors (carta a Diognet, 78); els cristians i el camí de la salvació (Climent Romà, 48); els cristians no són els causants dels desastres públics (Tertul·lià, 284); els cristians i els suposats banquets incestuosos (Minuci Fèlix, 59); els cristians i els jueus (Pseudo-Bernabé, 70); els cristians i l'emperador (Tacià, 285); els cristians i la caritat (Pseudo-Bernabé, 75); els cristians i les seves escriptures (Arístides d'Atenes, 132); els cristians no són diferents als altres homes (Carta a Diognet, 78); els cristians són les pedres vives que formen l'altar de Déu (Orígenes, 206); els cristians són bons ciutadans (Tertul·lià, 294); els cristians estan consagrats a Déu (Justí, 147); els cristians són superiors per la seva doctrina (Arístides d'Atenes, 132); la mort dels cristians (Ignasi d'Antioquia, 52); l'alegria dels cristians (Pastor d'Hermes, 332; Pseudo-Bernabé, 71 i Ignasi d'Antioquia, 332).

9.- J.M. Martí i Bonet, *Història...*, 78-80.

10.- J.M. Martí i Bonet, *Dos obediencias: Roma y Compostela*, «*Memoria Ecclesiae*», 18 (2000), 24-44.

11.- Després del concili Tridentí, hem comptabilitzat tretze tipus més: 1) Parròquies *independents*, si no tenen cap relació de coexistència jurídica amb altres parròquies; 2) Parròquies *incorporades* si estan unides amb un ofici o amb un institut eclesiàstic. En aquest cas, la cura «animarum» ha de ser confiada a un vicari; 3) Amb *titular inamovible* si aquest no pot ser mogut si no és en determinades condicions establertes pel dret i normalment després d'un procés canònic; 4) Amb *titular movible*; 5) Parròquies *seculars* si es confien al clergat secular; 6) Parròquies *regulars* o *de religiosos*, si es confien als religiosos. Gairebé sempre aquestes parròquies són incorporades «pleno iure» a una família religiosa, davant del dubte si és del clergat secular; 7) *Territorials* si estan vinculades (la seva jurisdicció del rector) a una porció de territori diocesà amb determinats confinis i amb competències ordinàries sobre tots els fidels que habiten en aquest territori; 8) *Personals* si la potestat del rector està limitada a un determinat nombre de familiars o d'individus, els quals estan units o per raons de llengua o per comú origen o perquè estan inscrits en un mateix «ritus»; 9) *Matriu* si és el tronc primitiu d'altres parròquies derivades en el temps de la primera. Conserven prerrogatives honorífiques; 10) *Filials* si es deriven [en el temps] de les matrius o per convenció o per costum; 11) *Urbanes* si es troben establertes a la ciutat; 12) *Rurals* si estan fora de les ciutats; 13) Les de *patronat* procedeixen de les esglésies pròpies. En elles, hi ha un privilegi de presentació dels antics propietaris o dels que van construir l'església. Aquests patrons poden presentar al bisbe els seus candidats per a la designació del corresponent rector. Després del concili Vaticà II, aquestes esglésies de patronat pràcticament s'han extingit.

12.- Veieu en el nostre estudi de sant Oleguer, per exemple, les actes de consagració de les esglésies pel bisbe-arquebisbe Oleguer: la de Santa Maria de Palau-Solità, de Sant Salvador de Polinyà, Sant Genís de L'Ametlla i de Sant Sadurní de Collsabadell, on apareix la immunitat de les esglésies, del cementiri i de la sagrera «a trenta passes». J.M. Martí i Bonet, *Oleguer, servent de les esglésies de Barcelona i Tarragona* (Barcelona 2003) 141-153.

13.- J.M. Martí i Bonet, *Oleguer, servent...* (Barcelona 2003), 154.

14.- El feudalisme és el sistema que va configurar fonamentalment les estructures jurídico-públiques i econòmico-socials de la major part dels països de l'occident europeu durant els segles medievals. L'origen del feudalisme és confús, però ja al segle iv trobem alguns indicis del que podríem denominar pre-feudalisme en els grans latifundis romans i en el compromís de fidelitat dels militars. El clima d'inseguretat general de l'alta edat mitjana en les greus deficiències del poder públic en l'ordre social havia de completar el procés vers el feudalisme, procés que es fixa entre els francs (França i Provença) al segle x i que alhora té les seves arrels en el cúmul de costums i conceptes típicament jurídics dels pobles gots, merovingis, francs, visigots... començant amb la mateixa paraula i concepte de «feu» que procedeix del llegat d'aquells pobles gots i que és, en definitiva, un pacte entre dues persones: una el senyor i l'altra el vassall. Òbviament, aquest pacte procedeix de la unió de tres conceptes: vassallatge, immunitat i benefici (o usdefruit). Gràcies a l'esmentat pacte –denominat feu– s'establirà una relació del senyor amb els seus vassalls, pel qual els vassalls havien de donar al senyor fidelitat i l'oferiment d'alguns serveis concrets –especialment militars– i el senyor lliurava al vassall la potestat d'usdefruit d'unes terres les quals estava obligat a conrear i donar una part dels seus fruits al senyor. Aquesta relació era vitalícia i en alguns casos s'heretava de pares a fills. Posteriorment el pacte del «feu» es va projectar sobre altres esferes diferents de la possessió i usdefruit de la terra, com és el cas de l'exercici de funcions públiques anomenades «regalies» o altres rendiments diversos, Tots aquests usdefruits –exercicis de funcions o rendiments diversos– van ser també objecte d'alineació o de subinfeudació a tercers. La investidura d'un «feu» la feia el corresponent senyor amb un ritual i unes fórmules de fidelitat o homenatge, denominats també «juraments de boca i mans».

15.- Ponç de Gualba fou el bisbe de Barcelona durant trenta-un anys (1303-1334). Visità sovint Mataró, ell, personalment, o a través d'un delegat seu. Caldrà primer presentar una breu biografia d'aquest gran prelat. Era nebot del que també fou bisbe de Barcelona Guerau de Gualba (1284-1285). Era canonge-sagristà de la seu de Mallorca abans del 1299 i de Barcelona. Posteriorment, fou administrador de la seu vacant d'aquesta última ciutat el 1301, fins que fou elegit bisbe i consagrat el 1303. Ponç de Gualba féu prevaler la seva autoritat en molts conflictes en els monestirs diocesans, i començà la sèrie de registres comuns, gràcies i visites pastorals custodiats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Durant el seu pontificat es produïren greus incidents entre els deutors laics i el clergat pel cobrament de «leudes» (o «laudemis» que era un tribut o cens). El bisbe, fins i tot, excomunicà alguns ciutadans, àdhuc, els consellers de Barcelona. Finalment, i a causa de les amenaces, hagué de refugiar-se durant llargues temporades a Mallorca, car allà era senyor feudal, especialment a Andratx i a Santa Ponça, que eren territoris que el rei Jaume I concedí al bisbe de Barcelona, a causa del gran ajut en la campanya per la conquesta de Mallorca. Ponç de Gualba castigà la feligresia de Barcelona amb la pena d'interdicte, o sigui, que es prohibia que se celebrés la missa públicament. El

motiu no era altre que l'esmentat pagament de «laudemis». La polèmica s'acabà gràcies a una sentència arbitral del rei Jaume II i el bisbe de València. Ponç de Gualba fou nomenat ambaixador del rei català (Jaume II) a Avinyó el 1316 amb motiu de la coronació del papa Joan XXII, i fou el gran impulsor de les obres de la catedral gòtica: almenys dels dos trams primers, absis, capelles de la girola, cripta de santa Eulàlia. Cridà el mestre arquitecte Jaume Fabre, que construïa també la catedral de Mallorca. Un altre personatge intervingué en les escultures de la cripta de santa Eulàlia, era el pisà Lupo di Francesco, que el nostre Ponç de Gualba va protegir. Hi ha constància escrita de les 862 visites pastorals fetes pel bisbe Ponç, que són les més antigues –com a registre– d'Europa.

La diòcesi (antiga) de Barcelona pot presentar davant tota Europa una sèrie documental de la màxima importància. Ens referim als volums de visites pastorals que s'inicien l'any 1303, i que amb molt poques llacunes es mantingueren fins al 2003. No hi ha cap bisbat que posseeixi una sèrie arxivística que comenci abans de l'any 1303, com és la del nostre arxiu de Barcelona, i que continuï al llarg del temps sense interrupció.

16.- ADB, V. P. ½, 71v.

17.- ADB, V. P. ½, 139-140.

18.- ADB, V. P. 2, 11v.

19.- ADB, V. P. 2, 62.

20.- J. Sanabre, *L'arxiu diocesà de Barcelona* (Barcelona 1947), 60.

21.- J. Codina i Vila, *Els processos dels segles XIV i XV (regesta)* / J.M. Martí i Bonet i altres, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, I (Barcelona 1984). Els divorcis són gairebé el tema exclusiu dels processos dels segles xvii-xx. El doctor Codina moria el mes de maig del 2007.

22.- J. Sanabre, *El archivo diocesano...*, o.c., 60: «A los asuntos mencionados –provisión de beneficios y divorcios– siguen en número los que se plantean en el Tribunal de Causas Pías, que durante muchos siglos constituye un tribunal independiente. A los anteriores asuntos, aunque en proporción inferior, añadiremos: pleitos sobre beneficios; reclamaciones de los párrocos contra los ayuntamientos, relacionadas con la administración de la obra de las iglesias o santuarios, cofradías, etc., y del personal eclesiástico entre sí. Los motivos de tales pleitos, en algunas ocasiones, descubren el historial de la parroquia, corporación, etc., ofreciéndonos una verdadera historia de la institución pleitante».

23.- Cànon 1409. *Codi de Dret canonge* (Madrid 1962), 523.

24.- A. Campillo, *Speculum titulorum Ecclesiae Barchinonensi* (manuscrit de finals del segle xviii), vol. III, 44 (ADB, Sp. III, 44).

25.- ADB Sp. III, 45.

26.- ADB Sp. III, 46.

27.- ADB Sp. III, 47.

28.- ADB Sp. III, 48.

29.- ADB Sp. III, 49.

30.- ADB Sp. III, 50.

31.- ADB Sp. III, 51.

32.- ADB Sp. III, 53.

33.- ADB Sp. III, 54.

34.- ADB Sp. III, 56.

35.- ADB Sp. III, 57.

36.- ADB Sp. III, 58.

37.- ADB Sp. III, 59.

38.- ADB Sp. III, 60.

39.- ADB Sp. III, 61. «Personatus» era el nom que rebia un benefici que radicava més aviat en la persona beneficiada i no tant en l'altar o capella.

40.- ADB Sp. III, 62.

41.- ADB Sp. III, 63.

42.- ADB Sp. III, 63v.

43.- ADB Sp. III, 64.

44.- J.M. Martí i Bonet, *La parròquia...*, 92-129.

Les pellofes o ploms són unes monedes eclesiàstiques particulars, usades per fer pagaments per assistència a les celebracions de culte, o comunitàries, als eclesiàstics, canonges, sacerdots o clergues que hi participaven, que després es canviaven per moneda de curs legal.

El Museu Arxiu de Santa Maria conserva una part de les pellofes de la Comunitat de Preveres de Santa Maria.

El doctor Miquel Crusafont i Sabater, especialista en numismàtica, i Josep Rovira i Puig, encarregat de la numismàtica i de la medallística del Museu Arxiu, les analitzen tot seguit.

MONEDES ECLESIÀSTIQUES D'ÚS INTERIOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ: LES PELLOFES O PLOMS

QUÈ ÉS UNA PELLOFA?

Aquest nom d'aparença vulgar i amb un cert toc que fins sembla despectiu, ens obre la porta a un dels episodis més apassionants de la nostra història monetària. No ens ha d'estranyar, doncs, que importants numismàtics que varen manejar amb abundància les preuades unces d'or o, fins i tot, els mítics cinquantins, acabessin per sentir un especial afecte i fins un punt de fascinació per una sèrie aparentment tan humil com la de les pellofes.

La pellofa és una moneda, certament, però d'unes particularitats molt singulars. Per començar, no hi ha un acord respecte al seu nom. Les pellofes són monedes incuses, és a dir, empremtades amb un sol encuny per una de les cares sobre una làmina prima de metall, de manera que l'estampa marcada a l'anvers apareix, en negatiu, al revers. El nom sembla que al·ludeix aquesta condició de moneda feta amb una làmina prima de metall. Ara bé, deriva de palla i llavors s'hauria d'escriure *pallofa*? o bé de pell, cosa que dóna pellofa. Hem de dir que encara no s'ha arribat a una conclusió definitiva.

És ben clar, en canvi, que el nom pellofa ha acabat per designar, sobretot, les monedes eclesiàstiques de presència. Eren, doncs, monedes d'ús interior de les comunitats eclesiàstiques, si eren els capítols de les catedrals, i llavors eren d'ús per part dels canonges que hi eren adscrits, com si eren comunitats de preveres de les esglésies parroquials i llavors els usuaris eren els sacerdots dits beneficiats.

Com eren emprades? Darrerament, vàrem sentir dir que una il·lustre numismàtica assegurava que les pellofes eren distribuïdes als fidels que assistien a l'església. Gran hauria estat l'èxit d'una tal mesura! Les esglésies, de segur, aviat s'haurien fet petites. No, les pellofes no eren destinades als feligresos, sinó que eren donades als clergues en funció de la seva assistència als actes litúrgics. Així, els canonges de les catedrals, per exemple, percebien una assignació fixa que es coneixia amb el nom de grossa, i complementàriament les anomenades distribucions, que només rebien si assistien a determinats actes, tant a la mateixa església, com ara les misses, com, en part almenys, fora d'ella, com ara els enterraments.

Les pellofes eren, doncs, un premi d'assistència, i es lliuraven només a aquell que era present a determinades funcions religioses. Usualment, i atès que cada una d'aquestes funcions tenia una assignació concreta, els presents rebien també les distribucions dels absents. I, finalment, i per evitar trapelleries, les distribucions no es feien en un únic moment, sinó que es solien repartir al principi, a la meitat i a la fi de cada funció.

Les pellofes eren, doncs, un mètode enginyós, pràctic i segur de premiar l'assistència, sens les possibilitats d'error que podria haver comportat l'ús d'anotacions. Un sistema que fou emprat a Catalunya, inclosa la del Nord i a Mallorca, però que fora de la seu de València no s'ha detectat, almenys fins ara, en cap altre territori peninsular. És, per tant, una moneda específicament catalana o, si es vol, catalano-mallorquina i una mica valenciana, per bé que és segur que també s'empraren en altres països europeus.

Amb això, hauríem definit prou bé les pellofes si no fos que cal fer tot un seguit d'aclariments.

Per començar, si bé les esglésies empraren monedes incuses, també hi ha molts pobles que feren ús d'aquesta mena de peces com a monedes de caràcter municipal i, per tant, d'ús civil. A voltes, només després d'un estudi molt acurat es pot arribar a saber si una moneda incusa és eclesiàstica o civil. D'altra banda, no totes les pellofes eclesiàstiques són incuses. També n'hi ha d'encunyades a dues cares. Finalment, el terme pellofa no inclou pas totes les monedes emprades per les comunitats eclesiàstiques. També hi ha, com veurem, peces amb funcions caritatives. Per tant, la definició donada cobreix la major part de les monedes eclesiàstiques, però no pas totes.

D'altra banda, per bé que les pellofes eren, en principi, destinades a l'ús interior de les comunitats eclesiàstiques, també és cert que sovint sortien del seu clos i, especialment, en èpoques d'escassetat de moneda menuda, feien la funció de moneda de curs general. Les reiterades prohibicions en aquest sentit i casos ben documentats, com els de Vic o Tortosa, ens ho demostren a bastament.

Les pellofes eclesiàstiques esdevenen, doncs, properes a un altre instrument monetari específicament català: les monedes locals de tipus municipal. Foren emprades a Catalunya, en alguns pobles de la Franja, a Menorca i a Eivissa i en tres poblacions de la Sardenya catalana. Inútilment, cercaríem res semblant en algun altre dels regnes peninsulars i només en casos molt aïllats en el context europeu.

Pel que fa al mecanisme de les distribucions cal dir que, segurament per evitar el maneig del diner dins les esglésies, hom es servia de les pellofes. Aquestes, d'altra banda, tenien els valors ajustats a les percepcions pròpies de cada funció religiosa, de manera que el repartiment esdevenia una operació ben senzilla. L'anomenat bosser, que era qui les repartia en els actes litúrgics, les canviava també cada mes i en bloc a cada eclesiàstic, als quals donava a canvi moneda de curs general. D'aquesta manera, es tancava el cicle de la seva circulació.

Justament, aquesta qualitat de peça canviable és la que facilitava la seva disfunció. Si un eclesiàstic volia fer caritat a un pobre, per exemple, li podia donar, a manca en aquell moment d'una altra cosa o de diners, una pellofa que el receptor sabia que podria canviar en diners. Però aquest receptor la podia anar a canviar o bé l'emprava, al seu torn en pagament d'un producte, ja que el venedor també sabia que la podia canviar en qualsevol moment en moneda efectiva. Amb aquest senzill mecanisme, ja tenim les pellofes corrent per la població com si fossin monedes de curs general.

També en això les pellofes eclesiàstiques es fan properes de les monedes municipals, les quals generalment es podien canviar en moneda de curs general quan algun ciutadà n'havia acumulat una determinada quantitat.

Hi ha, encara, altres tipus d'amonedaments eclesiàstics no específicament emprats per a les distribucions i que complien altres funcions com, per exemple, les caritatives, d'assistència al catecisme, de pagament de les cadires, etc. Algunes d'aquestes peces, especialment d'ús caritatiu, eren, a voltes, emeses en col·laboració amb el municipi, esdevenint, doncs, una moneda de caràcter mixt. En aquests camps complementaris cal dir que hi ha també tot un món, documentant així molts aspectes de la vida quotidiana, rarament analitzada per la història dels grans esdeveniments.

Les pellofes són, doncs, una moneda nostra, potser, fins i tot, i en alguns aspectes, més nostra que cap altra. Tenen, a més, l'atractiu afegit de la seva extraordinària varietat d'estampes i de la gran quantitat de pobles que hi són representats. Afortunadament, també, avui hi ha prou estudis acumulats per poder classificar-les amb bona seguretat.

Afegirem a la caracterització de les pellofes, que al llarg del temps varen tenir noms diferents i aspectes diversos. Al principi eren de plom i, per això, se les designava com a ploms o ploms de missa. Després es fabricaren predominantment de llautó, però també de llauna, de llauna estanyada o d'aram, quan eren incuses. En trobarem igualment d'empremtades a les dues cares i fetes de plom, de llautó, d'aram o, fins i tot, d'alumini. A Mallorca es seguiren fent sempre de plom fins a la seva extinció, a finals del segle XIX o principis del XX. És per això que les pellofes mallorquines són designades com a ploms, mentre que les catalanes

s'anomenen pellofes si són incuses i getons si són empremtades a dues cares. El terme senyals, que també s'emprà en algun moment per a les pellofes, sembla més adient reservar-lo per a les monedes locals de tipus municipal.

Som doncs, en definitiva, davant d'un ampli món de peces prou casolanes, prou properes, però també amb múltiples facetes i on les descobertes i les sorpreses poden ésser freqüents. És per tot això, potser, que les pellofes es fan estimar, ja que deixen el seu marge a la recerca i a la descoberta, que és tant com dir, a la creativitat.[1]

Les pellofes de Mataró varen ésser descrites per primera vegada per Joaquim Botet i Sisó, en un text manuscrit dels primers anys del segle XX que va quedar perdut durant gairebé un segle. No fou fins al 1999 que es retrobà i en publicàrem una notícia.[2] Tot i així, les classificacions de Botet perduraren en el fons de pellofes i empremtes que recollí, i fou per això que des de llavors la seva identificació no creà majors problemes. De fet, ja veurem que hi ha uns tipus que porten una mà que prem un ram, heràldica clàssica de Mataró i, per aquesta raó, no presenten dificultats d'atribució, però n'hi ha d'altres amb una mà sola. Finalment, hi ha un getó empremtat a dues cares i amb l'explícita llegenda DE LA OBRA DE SANTA MARIA d'una banda i les armes de Mataró a l'altra que resulta particularment explícita, que servia per pagar les cadires a l'església. Certament, que la presència encara in situ de les peces a l'església de Santa Maria ha estat una confirmació definitiva de l'atribució.

De fet, Botet només conegué onze tipus de pellofes mataronines, totes elles amb el tipus de la mà i el valor. Després de descriure-les, Botet feia alguns breus comentaris sobre la mà, «armes parlants de la ciutat de Mataró» i sobre els valors i acabava amb les paraules següents:

> «Segons una nota que ens ha facilitat D. Bonaventura Renté, a qui devem el coneixement d'aquestes pellofes, les sis primeres, això és les de llautó s'empren per a les distribucions de funerària i les cinc restants, o sigui, les de llauna, en les distribucions dels actes fundats. Pel seu aspecte sembla que no es remunten més enllà del segle XVIII i tenim indicis per creure que la Comunitat n'usava, fa alguns anys, d'altres de més antigues de tipus diferent de les descrites, les quals no sabem si s'han perdut o si encara se'n conserva alguna».[3]

Per la nostra banda, en descriure les varietats de pellofes mataronines que vàrem poder estudiar, assenyalàvem que les de la mà amb una mata, no conegudes de Botet, podien ésser les més antigues, ja que en la sigil·lografia aquesta tipologia apareix ja al segle XVII. Pel que fa a la resta, la presència d'una alta proporció de tipus de llauna i el seu aspecte, ens les va fer considerar del segle XIX. De fet, si encara eren d'ús a principis del segle XX, com ens diu Botet, no sembla que, almenys en la seva major part, puguin ésser del XVIII. Pel que fa a la peça empremtada a dues cares que hem comentat abans, també porta la menció SILLA, i ja sabem que aquestes peces eren emprades en entrar al segle XX per al pagament de les cadires, a fi de no haver de tornar canvi.[4]

Hi ha molt poques notícies documentals d'aquestes pellofes. Darrerament, Joan Giménez Blasco n'ha aportat algunes corresponents al segle XVII: hi havia un procurador o administrador i un bosser que era el que distribuïa les monedes, que sempre se les designa per ploms. El bosser era l'encarregat de distribuir els ploms, però també, en absència del rector, de no donar-los, tant als que no assistien, com als que es comportaven de forma incorrecta. Per tant, la seva comesa no deixava de comportar certes dificultats. És per això que no era un ofici desitjat, ja que tampoc era gaire ben pagat.[5] Els textos aportats no ens donen, però, cap indicació sobre la tipologia d'aquests ploms o pellofes.

Reunint les dades del meu llibre de la moneda catalana local, les de la recentment dispersada col·lecció Balsach i el fons existent al Museu Arxiu de Santa Maria, hem catalogat els tipus mataronins.

Miquel Crusafont i Sabater
Josep Rovira i Puig

NOTES

1.- Editat per la casa de Subhasta Numismàtica Àureo-Calicó (Colección Llorenç Balsach) Barcelona, dimarts 7 d'octubre de 2008, p. 3-6 i els números 5694-5728.

2.- Miquel Crusafont i Sabater, «Notícia sobre el manuscrit de Joaquim Botet i Sisó (Ploms i pallofes catalanes), i de l'àlbum d'empremtes de J. Busquets i Duran», *Acta Numismàtica* 29 (Barcelona 1999), 143-214.

3.- Text inèdit del manuscrit mencionat a la nota anterior.

4.- Miquel Crusafont i Sabater, *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Barcelona 1990), 212-213 i 420-421.

5.- Joan Giménez Blasco, *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, Accèssit Premi Iluro 2004. Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2005), 380-382.

CATALOGACIÓ DE LES PELLOFES DE SANTA MARIA DE MATARÓ

1 2 3 4 5

1 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1819). Mà amb la mata i orla de punts, 6 inclinat. Llautó, 23 mm. Mataró.
2 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1820). Mà amb la mata i orla de punts. Llautó, 21 mm.
3 Mataró. Pellofa de 9 sous (Cru. 1821). Mà i orla lineal. Llautó, 22 mm.
4 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1843). Mà i orla de punts. Llautó, 20 mm.
5 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1839). Mà i sense orla. Llautó, 22 mm.

6 7 8 9 10

6 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1844). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 20 mm.
7 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1840). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 21 mm.
8 Mataró. Pellofa de 5 sous (Cru. 1822). Mà i orla lineal. Llauna de ferro, 26 mm.
9 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1823). Mà i orla lineal. Llautó, 26 mm.
10 Mataró. Pellofa de 4 sous (Aur. 5699). Mà i sense orla. Llautó, 26 mm.

11 12 13 14 15

11 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1824). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 26 mm.
12 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1825). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 27 mm.
13 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1845). Mà i orla de punts. Llautó, 21 mm.
14 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1848). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 20 mm.
15 Mataró. Pellofa de 3 sous (Rov.). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 20 mm.

16 17 18 19 20

16 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1841). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 21 mm.
17 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1827). Mà i orla de punts. Llautó, 25 mm.
18 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1830). Mà i orla de punts, 2 inclinat. Llautó, 24 mm.
19 Mataró. Pellofa de 2 sous (Rov.). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 25 mm.
20 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1831). Mà i orla de punts, 2 inclinat. Llauna de ferro, 25 mm.

21 22 23 24 25

21 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1829). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 25 mm.
22 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1828). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 24 mm.
23 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1834). Mà i orla de punts. Llautó, 20 mm.
24 Mataró. Pellofa d'1 sou (Aur. 5711). Mà i orla de punts, 1 irregular. Llautó, 22 mm.
25 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1833). Mà i sense orla. Llautó, 22 mm.

26 27 28 29 30

26 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1838). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 22 mm.
27 Mataró. Pellofa d'1 sou (Aur. 5714). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 21 mm.
28 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1836). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 23 mm.
29 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1849). Número 1 i orla de punts. Llauna de ferro, 15 mm.
30 Mataró. Pellofa d'1 sou (Rov.). Número 1 i orla de punts. Llauna de ferro estanyada, 16 mm.

31 Mataró. Pellofa d'1 getó (Cru. 1850). Anv.: Escut de Mataró coronat.
Rev.: DE LA OBRA DE SANTAMARIA. SILLAS. Llautó, 23 mm.

(Cru.) Miquel Crusafont, *La Moneda Catalana Local S. XIII-XVIII.*
(Aur.) Aureo - Calicó *(Colección Llorenç Balsach).*
(Rov.) Josep Rovira, Fons del Museu Arxiu de Santa Maria.
També existeixen més pellofes batudes amb petites variants; amb els dits de la mà més oberts, el número o diàmetre amb distinta dimensió són incuses fetes amb diferents punxons, etc.

El recent donatiu fet al Museu-Arxiu per la senyora M. Rosa Soler i Surinyac d'un full que publica el final de la guerra napoleònica (1814), sortit de les premses d'impremta Abadal de Mataró, dóna peu al nostre col·laborador a referir-se a dos impresos singulars d'aquesta impremta mataronina de durant els anys d'aquella guerra.

DOS IMPRESOS SINGULARS D'IMPREMTA ABADAL DE DURANT LA GUERRA NAPOLEÒNICA

Malgrat que la trajectòria dels Abadal impressors a Mataró ja és prou coneguda, en haver estat objecte d'estudis documentats,[1] donarem algunes succintes referències sobre aquesta família, que va arrelar d'una manera notable en el Mataró de l'època, i perquè són molts els mataronins que encara poden guardar el record d'aquella impremta i llibreria oberta a la Riera, enfront de la Casa de la Ciutat.

La família Abadal era oriünda de Manresa, amb ascendents dedicats també a la tipografia. Joan Abadal i Gerifau deixà la seva ciutat nadiua l'any 1779 per aveïnar-se a Mataró, on obrí un establiment d'impremta, que ben aviat agabellaria la producció d'impresos de tota mena a la localitat: opuscles, llibres, goigs, fulls oficials, devocionaris, circulars, etc. Casat amb Teresa Casamitjana, va ésser pare de nou fills, havent-lo succeït en l'activitat de la impressió i de l'edició el seu fill Josep de Calassanç.[2]

Ara ens ocuparem de dos impresos sortits dels obradors de la casa Abadal relacionats amb la guerra napoleònica (1808-1814). Ja és cosa coneguda que els afanys imperialistes de Napoleó l'havien portat a envair, l'any 1808, la Península, provocant així un conflicte bèl·lic que ha estat objecte de nombrosos estudis i publicacions, tant de caràcter general com en el particular de la nostra ciutat.[3] Abans que tot, caldrà recordar que la població de Mataró, una vegada superat l'embat (saquejos, incendis, morts, etc) de què fou objecte per part d'una divisió francesa sota el comandament del general Lechi en la diada de Corpus de 1808, va romandre durant uns anys al marge de la lluita armada, descomptades algunes ocasions en què els francesos feren alguna ràtzia momentània sobre la ciutat, per emportar-se'n ostatges o imposar contribucions. Joan Abadal pogué treballar, doncs, amb una relativa normalitat, i continuar en la impressió de fullets, goigs, ordres oficials, etc.

Però, Joan Abadal no es va escapar de patir els efectes de la guerra. A partir de 1812, els francesos s'instal·laren d'una manera permanent a Mataró, per dominar la població en tots els aspectes. De seguit, les autoritats napoleòniques, per tal de defensar-se de qualsevol atac per part de guerrillers o de la tropa resistent, manaren la construcció d'un fort al nord de la ciutat, a costes dels mataronins, a l'indret on s'aixecava, des del segle XVII, un convent de caputxins, avui desaparegut.

Com era d'esperar, aquesta fortificació aviat fou el blanc de les naus de l'armada britànica que patrullaven les nostres mars. A causa d'això, la ciutat de Mataró es trobà moltes vegades sota el foc dels vaixells anglesos que feien la vigilància de la costa. Així n'ha deixat constància el pare Ferrer en escriure a les seves memòries: «Esta plaza [Mataró] desde que han entrado allí los franceses se ve molestada por el continuo cañoneo de bala rasa y granadas reales que sin interrupción arrojan contra ella la

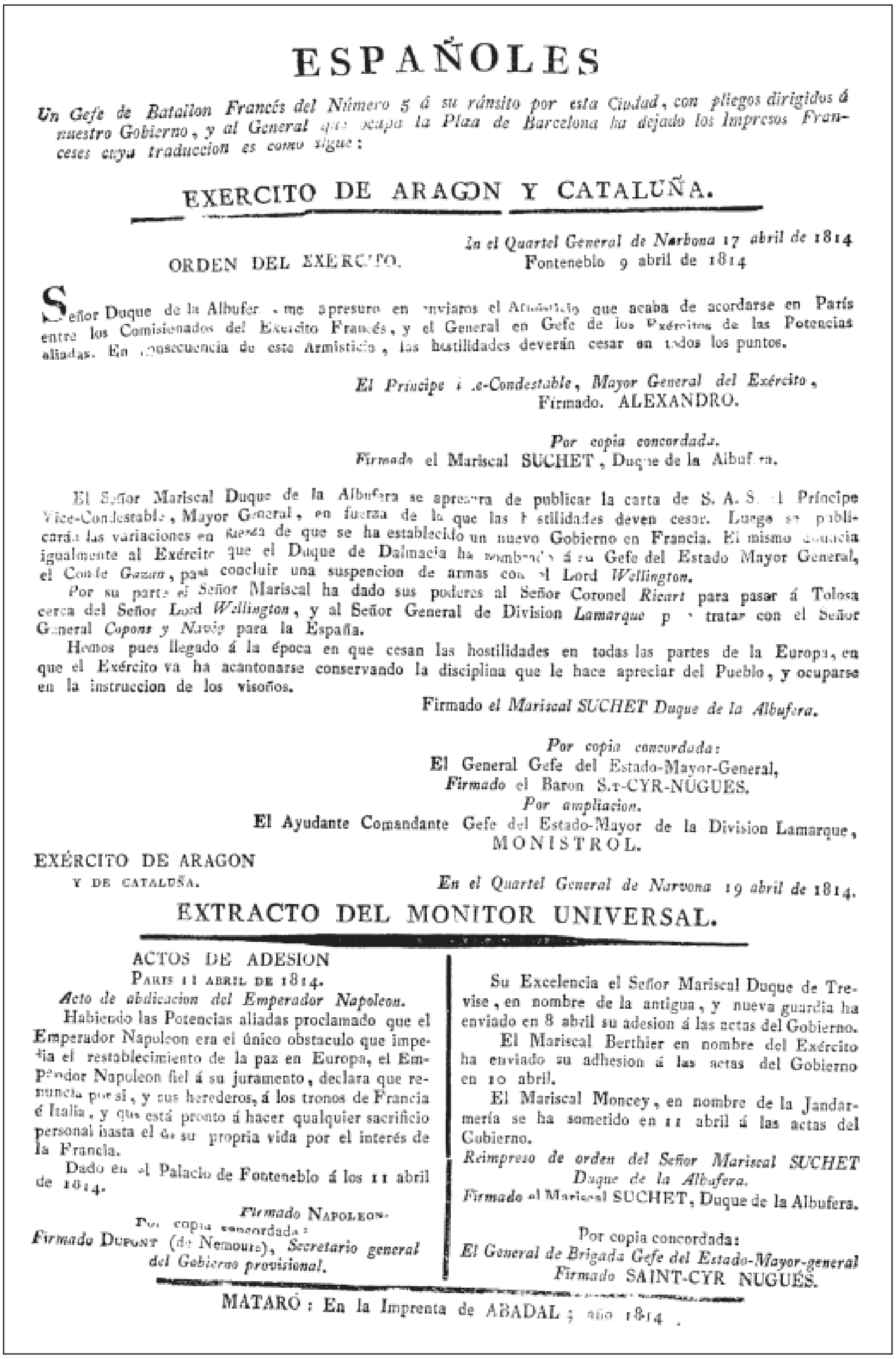
ESPAÑOLES

Un Gefe de Batallon Francés del Número 5 á su tránsito por esta Ciudad, con pliegos dirigidos á nuestro Gobierno, y al General que ocupa la Plaza de Barcelona ha dejado los Impresos Franceses cuya traduccion es como sigue:

EXERCITO DE ARAGON Y CATALUÑA.

En el Quartel General de Narbona 17 abril de 1814

ORDEN DEL EXERCITO. Fontenebleo 9 abril de 1814

Señor Duque de la Albufera me apresuro en enviaros el Armisticio que acaba de acordarse en París entre los Comisionados del Exército Francés, y el General en Gefe de los Exércitos de las Potencias aliadas. En consecuencia de este Armisticio, las hostilidades deverán cesar en todos los puntos.

El Príncipe Vice-Condestable, Mayor General del Exército,
Firmado. ALEXANDRO.

Por copia concordada.
Firmado el Mariscal SUCHET, Duque de la Albufera.

El Señor Mariscal Duque de la Albufera se apresura de publicar la carta de S. A. S. el Príncipe Vice-Condestable, Mayor General, en fuerza de la que las hostilidades deven cesar. Luego se publicarán las variaciones en fuerza de que se ha establecido un nuevo Gobierno en Francia. El mismo anuncia igualmente al Exército que el Duque de Dalmacia ha nombrado á su Gefe del Estado Mayor General, el Conde *Gazan*, para concluir una suspencion de armas con el Lord *Wellington*.

Por su parte el Señor Mariscal ha dado sus poderes al Señor Coronel *Ricart* para pasar á Tolosa cerca del Señor Lord *Wellington*, y al Señor General de Division *Lamarque* para tratar con el Señor General *Copons y Navia* para la España.

Hemos pues llegado á la época en que cesan las hostilidades en todas las partes de la Europa, en que el Exército va ha acantonarse conservando la disciplina que le hace apreciar del Pueblo, y ocuparse en la instruccion de los visoños.

Firmado *el Mariscal SUCHET Duque de la Albufera.*

Por copia concordada:
El General Gefe del Estado-Mayor-General,
Firmado el Baron S.t-CYR-NUGUES.
Por ampliacion.
El Ayudante Comandante Gefe del Estado-Mayor de la Division Lamarque,
MONISTROL.

EXÉRCITO DE ARAGON
Y DE CATALUÑA.
En el Quartel General de Narvona 19 abril de 1814.

EXTRACTO DEL MONITOR UNIVERSAL.

ACTOS DE ADESION
PARIS 11 ABRIL DE 1814.
Acto de abdicacion del Emperador Napoleon.

Habiendo las Potencias aliadas proclamado que el Emperador Napoleon era el único obstaculo que impedia el restablecimiento de la paz en Europa, el Emperador Napoleon fiel á su juramento, declara que renuncia por sí, y sus herederos, á los tronos de Francia é Italia, y que está pronto á hacer qualquier sacrificio personal hasta el de su propria vida por el interés de la Francia.

Dado en el Palacio de Fontenebleo á los 11 abril de 1814.

Firmado NAPOLEON.
Por copia concordada:
Firmado DUPONT (de Nemours), *Secretario general del Gobierno provisional.*

Su Excelencia el Señor Mariscal Duque de Trevise, en nombre de la antigua, y nueva guardia ha enviado en 8 abril su adesion á las actas del Gobierno.

El Mariscal Berthier en nombre del Exército ha enviado su adhesion á las actas del Gobierno en 10 abril.

El Mariscal Moncey, en nombre de la Jandarmería se ha sometido en 11 abril á las actas del Gobierno.

Reimpreso de orden del Señor Mariscal SUCHET Duque de la Albufera.
Firmado el Mariscal SUCHET, Duque de la Albufera.

Por copia concordada:
El General de Brigada Gefe del Estado-Mayor-general
Firmado SAINT-CYR NUGUÉS.

MATARÓ: En la Imprenta de ABADAL; año 1814.

Full imprès a Impremta Abadal, que informa de l'armistici signat a París entre l'exèrcit francès i els representants de les potències aliades, i de l'abdicació de Napoleó (abril de 1814) (MASMM, Impresos)

fragata y dos navíos ingleses que están en su frente». Al dir del pare Ferrer, les bales havien destruït algunes cases a la ciutat, ultra produït desgràcies personals, i no solament en les cases que miraven al mar, sinó també en les de dins la ciutat. Segons el mateix autor, el carrer més afectat era el de Barcelona, i afegeix que, com a conseqüència d'aquests bombardejos, algunes famílies havien fugit temporalment de Mataró.[4]

Ara, sabem que una de les cases perjudicades per la caiguda d'una granada (no sabem si anglesa o francesa), fou la de Joan Abadal, a la Riera. Però ignorem el grau de destrucció que produí a l'edifici. Només tenim notícia que el 3 de setembre de 1816, Anton Julià, mestre de cases i Domènec Gonzàlez, fuster, signaren àpoca a favor de Joan Abadal, impressor i llibreter, per un import total de 504 lliures 17 sous i 11 diners, per les obres realitzades a la casa d'aquest darrer al carrer de la Riera, en virtut de llicència de l'alcalde primer de la ciutat del 2 d'abril de 1813. Aquestes obres consistiren a reparar la part edificada posterior de la casa, amb l'obrador i la cuina, la necessària, teulada, enrajolar, arranjar el forn, etc, tot plegat a causa d'haver-ho arruïnat «la granada que en la última guerra caigué en dit obrat»,[5] segons que llegim a l'escriptura d'àpoca.

Potser, si la granada hagués caigut al davant de la casa, hauria donat peu a refer la seva alineació. Diem això, perquè la casa de Joan Abadal, amb dues d'altres, formaven aleshores una recolzada a la Riera. L'any 1814 dos mataronins, Ramon Spa i Josep Arqué, exposaren a l'Ajuntament que això era un perjudici «por la mala vista y defecto que causan en la linea de la calle».[6] L'Ajuntament acordà que si compraven i demolien la part excedent dels edificis, s'atendria la petició. Però, de moment, no es féu res més.

Tornant al conflicte napoleònic, ja sabem que el 8 de desembre de 1813 fou signada l'anomenada Pau de Valençay, pactant, entre altres coses, les bases per a una pau entre Napoleó i Ferran VII, el cessament de les hostilitats i el reconeixement de Ferran VII com a rei d'Espanya. Però, de fet, encara caldria superar bastants reticències i negociacions complementàries per posar-la en pràctica. Al final, el 9 d'abril de 1814, fou signat un armistici general pel príncep de Schwatzemberg, per part

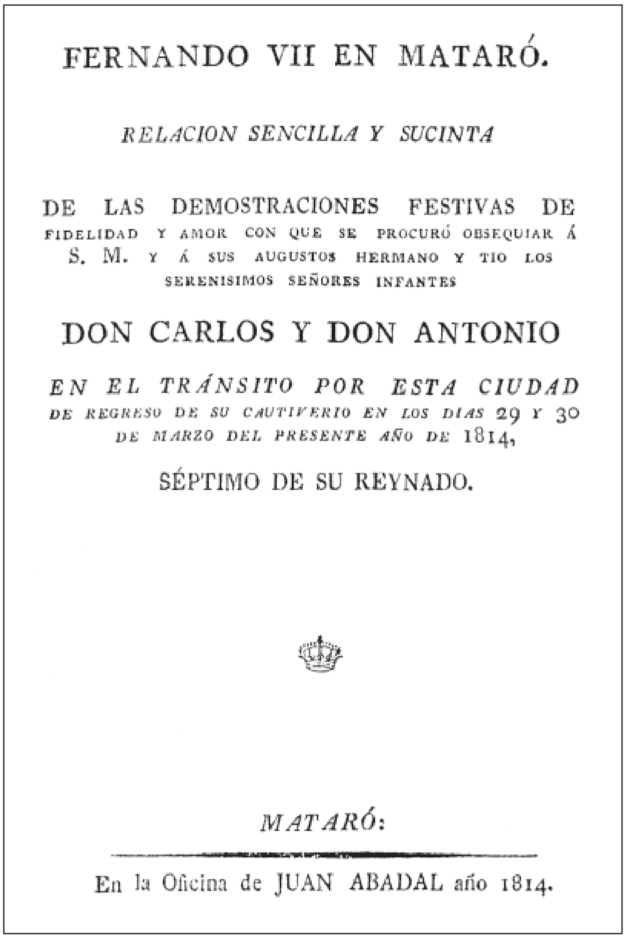
FERNANDO VII EN MATARÓ.

RELACION SENCILLA Y SUCINTA

DE LAS DEMOSTRACIONES FESTIVAS DE FIDELIDAD Y AMOR CON QUE SE PROCURÓ OBSEQUIAR Á S. M. Y Á SUS AUGUSTOS HERMANO Y TIO LOS SERENISIMOS SEÑORES INFANTES

DON CARLOS Y DON ANTONIO

EN EL TRÁNSITO POR ESTA CIUDAD DE REGRESO DE SU CAUTIVERIO EN LOS DIAS 29 Y 30 DE MARZO DEL PRESENTE AÑO DE 1814,

SÉPTIMO DE SU REYNADO.

MATARÓ:

En la Oficina de JUAN ABADAL año 1814.

Fullet explicatiu de la rebuda de Mataró a Ferran VII, de retorn de l'exili (any 1814). (Propietat de Joan Pica, de Mataró).

dels aliats, i els mariscals Ney, Mac Donald i el general Caulaincourt, per part de França.[7] Les hostilitats havien de cessar, la guerra podia donar-se, doncs, per acabada.

L'imprès que motiva aquestes línies és una còpia del comunicat de la notícia d'aquest armistici que rebé el 17 d'abril, a Narbona, el mariscal Suchet, duc de l'Albufera, i de les disposicions que aquest prengué per concloure a Toulose un altre armistici amb lord Wellington, el comandant en cap de l'exèrcit aliat. Per tant, aquestes notícies que significaven el final de la guerra i dels anys de patiment, foren ràpidament donades a conèixer per a general satisfacció pública. Cal tenir present que Barcelona encara continuava ocupada en aquells moments per l'exèrcit francès. Amb això, Joan Abadal va tenir el goig d'imprimir el full a què venim referint-nos, fent públic que s'havia arribat «á la época en que cesan las hostilidades en todas las partes de la Europa», i a l'acasernament de l'exèrcit, com s'explica a l'imprès, de banda d'afegir-hi algunes altres informacions d'interès, extretes del *Monitor Universal*, entre les quals la notícia tan esperada i desitjada de l'abdicació de l'emperador Napoleó.

Joan Abadal ja havia tingut l'ocasió d'imprimir un opuscle amb motiu del pas i estada a Mataró del rei Ferran VII, tornant de l'exili, els dies 29 i 30 de març del mateix any, en el qual es relata la rebuda tributada al rei a la ciutat, les mostres d'adhesió que va rebre, la seva estada a can Guarro a la Riera, fins a emprendre la seva marxa camí de Barcelona. Tot plegat, farcit en una redacció barroca, destinada a fer relluir les accions de determinats mataronins durant els anys de l'ocupació francesa.[8]

Precisament, en aquest fullet, també s'hi explica que les bales que des del mar tiraven els aliats contra els francesos, havien fet bastants estralls als edificis mataronins. No cal dir que Joan Abadal ho deuria rememorar mentre componia el text d'aquest opuscle, perquè potser eren de les que havien caigut a casa seva mateix.

Joaquim Llovet

NOTES

1.- Francesc Costa i Oller, *L'art dels Abadal. Impressors i xilògrafs de Mataró dels segles* xviii *i* xix (Mataró 1994).

2.- Costa, *L'art dels Abadal*, 6-8.

3.- Per a Mataró, veg. principalment Joaquim Llovet, *Cartes a Veracruz. Comerç americà i guerra napoleònica en la correspondència de Cabanyes, Cortecans, Pasqual i Comp. (1804-1813)* (Mataró 1974) i Eloi Beulas i Albert Dresaire, *La guerra del francès a Mataró* (1808-1814) (Mataró 1989).

4.- Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ms 1803, RaymundoFerrer «Barcelona cautiva», 1 a 18 febrer 1812.

5.- Arxiu Històric Comarcal de Mataró, Arxiu notarial, F. Fins i Colomer, any 1816, f. 456v-459v.

6.- Arxiu Municipal de Mataró, Acords, 9 de desembre de 1814.

7.- Mariano M. Baselga, «En torno a la paz de Valençay (1813)», *Estudios de Historia Moderna*, IV (Barcelona 1954), 340.

8.- *Fernando VII. En Mataró. Relación sencilla y sucinta de las demostraciones festivas de fidelidad y amor con que se procuró obsequiar a S.M. y augustos hermano y tío, los serenisimos señores infantes Don Carlos ºy Don Antonio, en el tránsito por esta ciudad, de regreso de su cautiverio los días 29 y 30 de marzo del presente año de 1814. Séptimo de su reynado.- Mataró: En la Oficina de Juan Abadal año 1814.* (Propietat de Joan Pica, de Mataró).

—— DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA ——

Com a cloenda de la secció «Documentació de Santa Maria», iniciada amb motiu de la commemoració del mil·lenari del primer document conegut que esmenta la parròquia de Santa Maria, publiquem les dades de les actuacions fetes a la basílica entre els anys 1939, després de la Guerra Civil, i 1978, any que començà la publicació dels *FULLS*. A partir d'aquesta data, la nostra revista ja ha relacionat periòdicament tot el que es feia i es fa a Santa Maria. Les dades han estat recopilades per Rafael Soler i Fonrodona.

CRONOLOGIA DE LES ACTUACIONS FETES A SANTA MARIA ENTRE ELS ANYS 1939 i 1978

1939

Durant els darrers dies de gener es fa una neteja general de l'església, que havia estat utilitzada com a mercat.

El dia 2 de febrer, diada de la Candelera, festa titular de l'església, es reconcilia el temple i es celebra la primera missa en un altar provisional situat al presbiteri, ornat amb plantes i cortinatges.

A partir del mes de febrer s'inicien obres de paleta i pintor en tot el recinte, especialment en els llocs on eren situats els antics retaules, per tal de dignificar els espais. Hi intervenen les empreses Buscà, mestre d'obres, Lluís Banchs, fuster, Jesús Chiva, pintor, i Santiago Alsina, estucador.

El dia 27 de març és nomenat ecònom mossèn Joan Massó i Jaques.

Nou pla per a la dedicació de capelles, altars i situació d'imatges, que es projectaran únicament en els espais de les capelles que formen l'arquitectura de l'església.

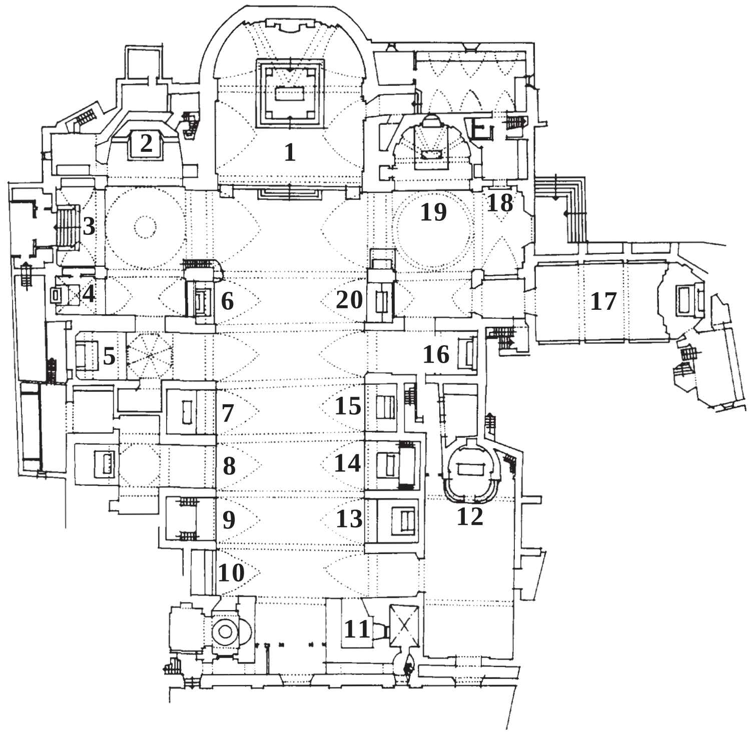

1 - Altar Major
2 - Mare de Déu del Roser
3 - Sant Crist de la Purísima Sang i Monument
4 - Sant Desideri i Sant Josep Oriol
5 - La Purísima
6 - Sant Isidre
7 - Sant Antoni
8 - Capella de les Santes
9 - Mare de Déu de Montserrat
10 - Sant Crist
11 - Baptisteri
12 - Capella del Sagrament
13 - Santa Llúcia i Perpetu Socors
14 - Mare de Déu de la Mercè
15 - Sant Pere i retaule de Sant Joaquim i Santa Anna
16 - Sant Joan i Sant Nicolau
17 - Capella Mare de Déu dels Dolors
18 - Nova entrada a la sagristia
19 - Sant Josep
20 - Mare de Déu del Carme i Ànimes del Purgatori

Nova distribució dels altars en començar la restauració l'any 1940.

Inici de la formació de l'actual capella de la Puríssima en els espais que ocupava l'orgue vell destruït.

Tot i que el Museu Arxiu no conserva el projecte, ni documentació de l'obra, és molt possible la intervenció d'Antoni Pineda i Gualba, arquitecte. Es munta de nou el retaule del Roser en la seva primitiva situació.

Es col·loquen les teles de Viladomat al conjunt dels Dolors.

Dedicació de l'antiga capella del Sagrament a les Santes Patrones. El dia de les Santes s'hi instal·la un altar provisional. Antoni Pineda i Gualba, arquitecte, projecta la remodelació de la capella, que s'executarà tot seguit.

Es col·loca el retaule de Sant Nicolau en l'antiga capella de Sant Joan, dels fusters.

1940

La imatge de sant Joan Baptista, obra de l'escultor mataroní Jordi Puiggalí i Clavell, es col·loca en el retaule de Sant Nicolau. Ara és situada en la paret lateral esquerra de la capella.

1941

Imatge de sant Antoni de Pàdua, obra de l'escultor Pere Jou i Francisco.

1942

Mossèn Antolí Vancell i Roca és nomenat ecònom de Santa Maria el mes de maig. Serà rector l'any 1948.

Projecte del conjunt de l'altar major de Lluís Bonet i Garí, Miquel Brullet i Monmany i Lluís Gallifa i Grenzner, arquitectes. S'encarrega la part escultural a Joaquim Ros i Bofarull.

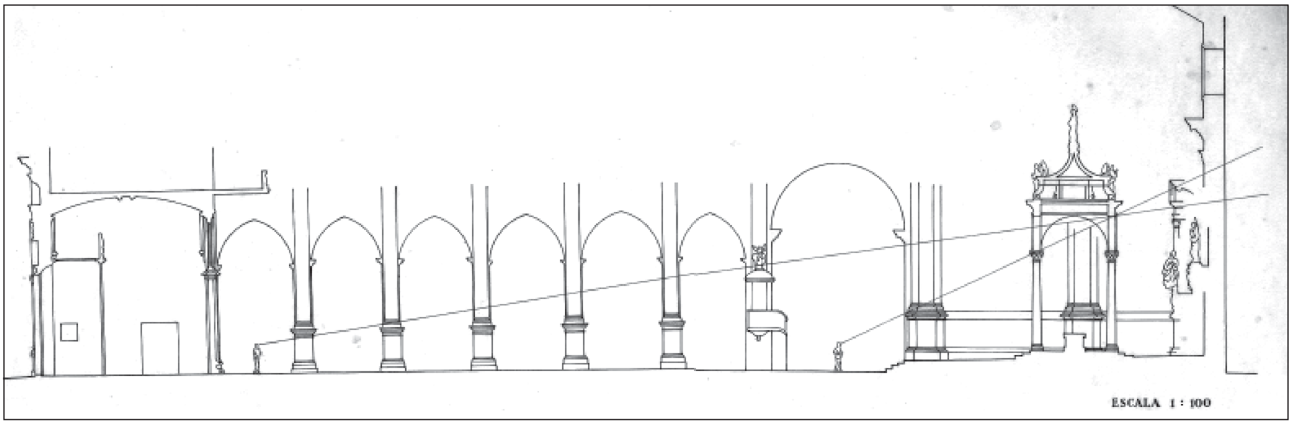

Perspectiva del baldaquí de l'altar major, obra de Lluís Bonet i Garí, Miquel Brullet i Monmany i Lluís Gallifa i Grenzner, arquitectes (1942).

1943

Nou altar de Sant Isidre. La imatge és de l'escultor Pere Jou i Francisco. Les pintures al fresc són de Marc Farell. Fou inaugurat el dia 15 de maig.

1944

El dia 23 d'octubre les restes del Dr. Josep Samsó i Elias són col·locades en la tomba construïda al creuer esquerre de la capella de les Santes.

1945

Es col·loquen els quatre vitralls de les finestres de la cúpula de la capella de les Santes, projecte d'Antoni Pineda i Gualba, arquitecte.

La imatge de sant Josep, obra de l'escultor Josep M. Camps i Arnau, es col·loca en el nou altar de Sant Josep. Josep Puig i Cadafalch havia fet el projecte de la nova capella. Puig i Cadafalch, a la mateixa època, va projectar la capella de Santa Llúcia.

A la capella del Sagrament es col·loca el nou combregador de marbre projectat per Miquel Brullet i Monmany, arquitecte.

Es col·loca la tela del martiri de Sant Cugat, obra de Jordi Arenas i Clavell, al presbiteri, i queda completa la sèrie dels quatre quadres, dels quals, fins aleshores, només n'hi havia dos. La pintura de Jordi Arenas substituïa l'antiga, obrada pel pintor Joan Giralt, gendre de Pere Pau Montanya, destruïda el 1936. Les altres tres teles són de Pere Pau Montanya (final segle XVIII).

1946

Es crea el Museu Arxiu Històrico-Arxiprestal de Santa Maria, nom inicial de l'actual Museu Arxiu de Santa Maria, a iniciativa de Lluís Ferrer i Clariana.

1947

Condicionament de la capella del Sant Crist. Les pintures a l'oli són de Jordi Arenas i Clavell.

1948

A la capella del Sagrament es col·loca la imatge del Sagrat Cor, i el nou Sagrari a l'altar, dissenyat i obrat per Ars Sacra de Barcelona.

S'inicia la col·locació de les pintures de Rafael Estrany i Ros ens els plafons superiors i els llunets de la capella del Sagrament, en substitució dels destruïts el 1936. Els darrers es col·locaran l'any 1952.

Es treballa en la construcció del baldaquí de l'altar major. Es col·loquen les quatre columnes.

Les teles del pintor Miquel Massot són instal·lades a la capella de les Santes, a excepció de la tela que representa la confirmació dels textos litúrgics a Roma, que serà col·locada més tard. També es situa en la capella, sobre la tomba del Dr. Samsó, la imatge del Bon Pastor, obra de l'escultor Emili Colom i Comerma.

Es completa el retaule de Sant Desideri amb la col·locació de la imatge del sant, obrada per Jordi Arenas i Clavell. El retaule es va construir d'acord amb el projecte de Marià Ribas i Bertran, utilitzant fragments conservats dels retaules destruïts el 1936. La nova talla, va fer-la Josep Castellà i Nunell, i l'obra de fusteria Lluís Banchs. El retaule és presidit per la imatge de sant Josep Oriol, de l'escultor Francesc Martí, que abans s'havia atribuït a Damià Campeny, que fou el seu mestre.

Iniciat el nou retaule de la Mare de Déu del Carme i de les Ànimes del Purgatori a l'antiga capella de Sant Josep, projecte de Marià Ribas i Bertran. El retaule és construït pel tallista Josep Castellà i Nunell. El relleu de les Ànimes del Purgatori és de Jordi Puiggalí i Clavell.

1950

L'escultor E. Bassas obra la imatge de la Puríssima. Durant dos anys, s'instal·larà a l'altar major. Després es situarà a la capella pròpia.

1952

Grup escultòric de la Mare de Déu Candelera, amb els àngels, de Joaquim Ros i Bofarull. Es col·locarà en el retaule dissenyat i obrat pel mateix escultor de l'altar major.

1954

El 18 de juliol es beneeixen les quatre noves campanes.

1957

Es col·loca en el timpà de la porta principal de la basílica el relleu de la Mare de Déu i les Santes. També es completa el grup escultòric de l'altar major amb les imatges de les santes Juliana i Semproniana, obres de Joaquim Ros i Bofarull.

Mossèn Francesc de P. Pou i Ginesta és nomenat rector de Santa Maria.

1962

S'obre el finestral de sobre el retaule de l'altar major, i s'hi col·loca el vitrall dissenyat per Jordi Arenas i Clavell. Els altres quatre vitralls del presbiteri es col·locaren abans del 1957, en una data que no hem pogut constatar, juntament amb els vidres pintats de la resta de la nau, obra del pintor Joan Finet i Casassa.

Decoració del nou baptisteri feta per Jordi Arenas i Clavell. Quedarà enllestida el 1963.

Estucats amb esgrafiats de les parets del presbiteri, seguint el disseny de Santiago Estrany i Castany, fet per l'empresa mataronina Estucats Alsina. El cadirat del cor fou obrat pel taller de fusteria de Josep Mach i Pla.

Comença la restauració de les teles d'Antoni Viladomat del conjunt dels Dolors. La restauració finalitzarà l'any 1978.

1964

Completada la decoració del retaule de la Mare de Déu del Carme i de les Ànimes del Purgatori, es col·loquen les noves imatges de la Verge titular, de santa Teresa i de santa Teresa de l'Infant Jesús, obres de Joaquim Ros i Bofarull.

1965

Situació de l'orgue del Foment al creuer de l'església, reformada per Gabriel Blancafort.

1966

Nova situació del sagrari a la capella del Sagrament, projecte de Jordi Arenas i Clavell.

1973

Supressió del remat superior del campanar pel seu estat deficient.

1974

Reforma i remodelació del gran orgue, realitzada per Georges Lothe i Gabriel Blancafort.

1977

Obres de remodelació de la rectoria. A l'espai de la rectoria vella, s'hi situaran despatxos en la planta

baixa i dos habitatges en planta pis. La rectoria nova es convertirà en Casal Parroquial, i l'Hort del Rector es farà accessible des de l'església amb l'obertura del Portal Nou. Les obres de la rectoria es fan segons projecte de l'arquitecte Jordi Estrany i Castany, i amb la intervenció de Miquel Brullet i Tenas, arquitecte, i de Lluís Roca i Cuadrada, aparellador. Jordi Estrany i Castany, arquitecte, i Joan Parés, pintor, dissenyen el Portal Nou. El contractista de totes les obres és Construccions Buscà S.A. L'obertura del Portal Nou representà la supressió de la capella del Sant Crist de la Puríssima Sang i, per això, la imatge és situada a l'altar major, en una base de forja, obrada per Rafael Codina i March.

1978

Acabada la restauració de les teles d'Antoni Viladomat, que efectua Ramon Gudiol i Ricart, es renova totalment la instal·lació elèctrica del conjunt dels Dolors.

A l'abril es va publicar el primer número dels *FULLS*. Des d'aleshores, la publicació ha deixat constància de totes les actuacions fetes a Santa Maria.

Aquest fet justifica la finalització de la relació cronològica de l'any 1978.

Dades recopilades per Rafael Soler i Fonrodona

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Primera missa a Santa Maria després de la reconciliació del temple. Diada de la Candelera, 2 de febrer de 1939.
Fotografia Santiago Carreras. MASMM. Arxiu d'Imatges.

L'altar major el dia de les Santes, c. 1945. Fotografia d'autor desconegut. MASMM. Arxiu d'Imatges.

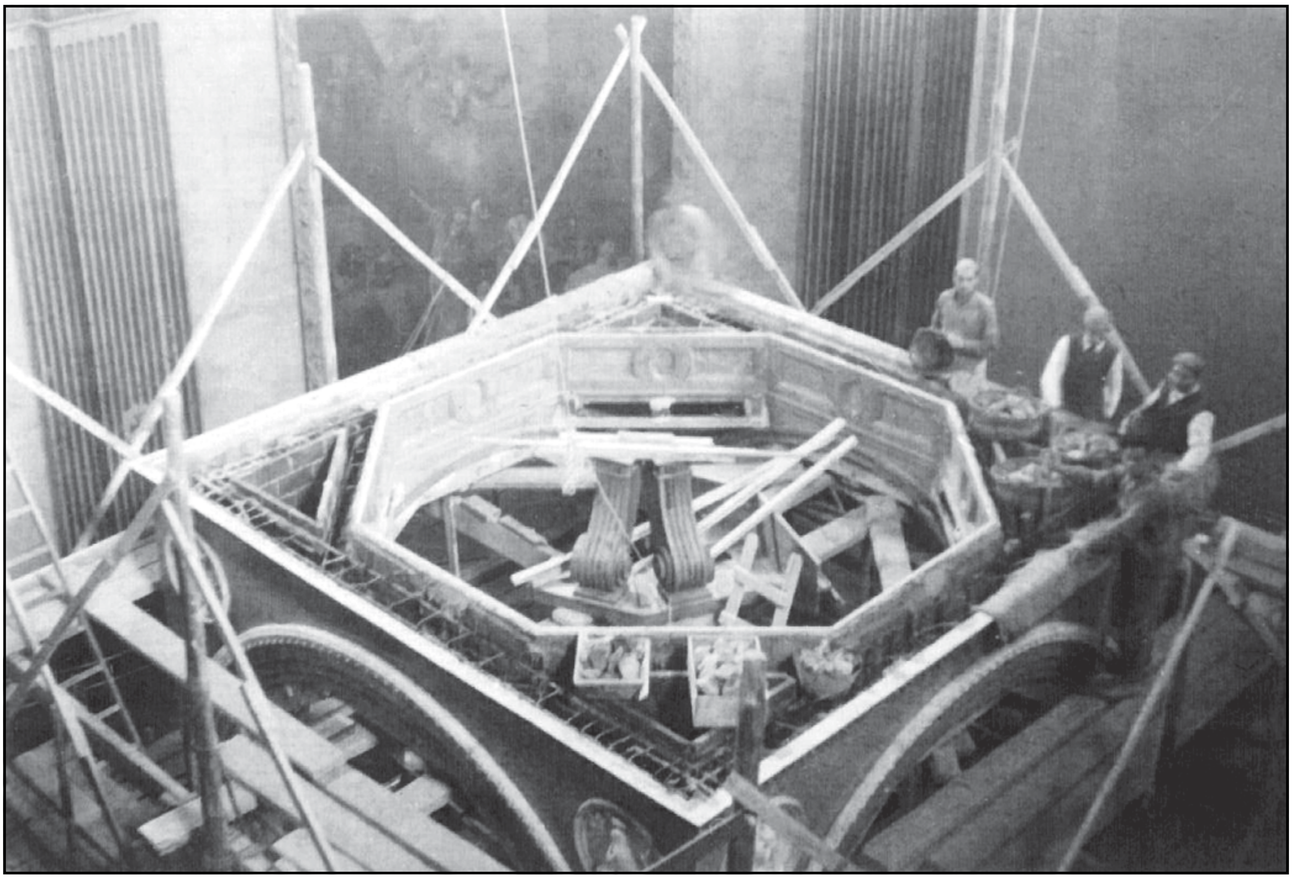

Construcció del baldaquí, c. 1948. Fotografia Josep Mach. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El baldaquí acabat, c. 1950. Fotografia d'autor desconegut. MASMM. Arxiu d'Imatges.

MIL ANYS DE SANTA MARIA

MIL ANYS DE MATARÓ (1008-2008)

MUSEU ARXIU
DE SANTA MARIA

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura